

Millî Mücadele'nin Gür Sesi *Albayrak* Gazetesi'nin Köşe Yazılarının İncelenmesi

Besim Yıldırım

Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi

<https://orcid.org/0000-0002-9977-705X>

besim@atauni.edu.tr

Öz

Bu çalışma, Millî Mücadele döneminde Erzurum'da yayımlanan *Albayrak* gazetesini konu edinmektedir. Çalışma, gazetenin Millî Mücadele'deki rolü ve işlevini dönemin tarihsel ve toplumsal koşulları çerçevesinde anlamaya çalışmaktadır. Çalışmada *Albayrak*'ın içerik haritasının çıkarılması ve Millî Mücadele'de basına biçilen rolün gazetede köşe yazıları bağlamında ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu amaçla genelde gazetenin tamamı, özelde ise köşe yazıları içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. *Albayrak*'ta yer alan köşe yazılarının Millî Mücadele ruhunun halka duyurulmasında ve halkın bilgilendirilmesinde önemli bir işlevi olduğu varsayılmaktadır. İnceleme sonunda gazetede köşe yazılarının toplumda millî bir duruş bağlamında ortak bir duygunun gelişmesine katkıda bulunduğu, dönemin millî mücadele koşullarında toplumsal dayanışma ve bütünleşmenin oluşturulmasında ve kolektif bir ruhun ortaya çıkmasında önemli bir rol oynadığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla *Albayrak*, köşe yazılarıyla milletin emperyalist işgale direnme gücünü harekete geçiren bir işlevi yerine getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Millî Mücadele, Millî Mücadele basını, mütareke Basını, *Albayrak* Gazetesi, Erzurum basını

•••••

Makale geliş tarihi: 10.8.2021 • Makale kabul tarihi: 10.9.2021

<http://ilefdergisi.ankara.edu.tr>

ilef dergisi • © 2022 • 9(2) • *güz/autumn*: 372-407

Araştırma Makalesi • DOI: 10.24955/ilef.993100

An Analysis of Newspaper Columns in Albayrak, a Strong Voice in the National Struggle

Besim Yıldırım

Atatürk Üniversitesi Faculty of Communication

<https://orcid.org/0000-0002-9977-705X>

besim@atauni.edu.tr

Abstract

This study seeks to understand the role and function of the newspaper Albayrak, which was published in Erzurum during the National Struggle, in the context of the historical and social conditions of the period. It offers a content map of this little-known newspaper and uses it as a window onto the role of the press, and specifically newspaper columns, during the National Struggle. To this end, it analyses the entire newspaper in general and its columns in particular using content analysis. It argues that the newspaper's columns played an important role in articulating the spirit of and garnering public support for the National Struggle. It further argues that the newspaper was instrumental in the creation of a sense of social solidarity and unity during the independence struggle and in nourishing national resistance against imperial occupation.

Keywords: National Struggle, National Struggle press, armistice press, Albayrak newspaper, Erzurum press

• • • • •

Received: 10.8.2021 ■ Accepted: 10.9.2021

<http://ilefdergisi.ankara.edu.tr>

ilef dergisi ■ © 2022 ■ 9(2) ■ güz/autumn: 372-407

Research Article ■ DOI: 10.24955/ilef.993100

Basın, toplumsal değişim ve toplumun yeniden yapılanmasında olduğu kadar herhangi bir tehdit karşısında bütünleşme ve dayanışmayı sağlama konusunda da önemli bir işleve sahiptir. Bu işlevi nedeniyledir ki kurtuluş mücadelesinde toplumu dinç ve dik tutan kurumların başında gelmektedir. Millî Mücadele dönemindeki basın faaliyetleri, kuşkusuz Türk basın tarihinin en önemli aşamalarından biridir. Dönemin şartlarında Anadolu'da basın, ulusal mücadelenin örgütlenme sürecinde önemli bir araç olarak kullanılmış, direnişin halka anlatılması ve meşrulaştırılmasında önemli bir işlev yüklenmiştir (Coşar 1964; Öztoprak 1981; Baykal 1988). Diğer yandan Millî Mücadele basını, gücünü halktan alması hasebiyle önemlidir ve bu yönüyle ortaya çıkış koşulları Batı'da gazetelerin ortaya çıkış koşullarına, tabandan ivmelenen bir hareket olması bakımından, benzerlik göstermektedir.¹ Öyle ki Anadolu'da birçok şehirde Millî Mücadele'yi halka duyurmak ve desteklemek için gazeteler çıkarılmıştır.

•••

1 Osmanlı'da basın, yönetimin modernleşme sürecinde devlet etkinliklerinden halkı haberdar etmek için devlet eliyle kurulmuş ve sonrasında belirli bir entelektüel seçkin sınıfa ait olmuştur. Millî Mücadele döneminde de basın her ne kadar entelektüel ve siyasi seçkinlerin kontrolünde olmuş olsa da halk tarafından benimsenmesi ve işgalci düşmanların Anadolu'dan çıkarılması gibi ortak bir noktada buluşmaları, bu dönem gazetelerini farklı kılmaktadır.

Osmanlı'nın girmiş olduğu ittifaktan istediğini alamaması ve savaştan yenik ayrılması, İtilâf Devletleri'nin Anadolu'yu işgal etmeleri toplumsal yapıyı ve halkın psikolojisini bozmuş, Anadolu halkının özgüveni yerle bir olmuştur. Bunun neticesinde, 'ev sahibi-azınlık' ilişkisi ters yüz olmuş, azınlıkların ve Müslüman Türk halkının toplumsal statüleri değişmiştir. İşgalcilerle iş birliği yapan ve onlardan güç alan azınlıklar, Anadolu'daki Türklere karşı her türlü psikolojik ve fiziki şiddete başvurmuşlardır (Ayhan 2008, 79).

Tam da böyle bir ortamda ulusal mücadelenin başlaması ve bağımsızlığın elde edilmesi için her şeyden önce halkta bağımsızlık ve mücadele bilincinin oluşturulması, başka bir ifadeyle kamuoyunun işgallere karşı Millî Mücadele çizgisine getirilmesi gerekiyordu. Basın, bunun için önemli bir araçtı ve Mustafa Kemal Paşa bu aracı başarıyla kullanmıştır (Özkaya 1989; Koloğlu 1993, Tamer 2004). Önce bizzat Mustafa Kemal'in talimatıyla Anadolu'da çıkarılan gazetelerde İstanbul Hükümetinin tamamen bir aciziyet içerisinde olduğu vurgulanarak, ülke yönetiminin işgalci kuvvetlerin eline geçtiği teması işlenmiştir. Öte yandan bu gazetelerde Padişah, ülkenin düşmüş olduğu duruma kayıtsız ve etkisiz kalmakla, İstanbul Hükümeti ise bağımsızlık mücadelesine giren vatanseverlerin ve kanunlar çerçevesinde kurulan bir cemiyetin, ülkeyi işgalden kurtarmak için yapmış olduğu kongreleri ve girişimleri yasal olmayan yollarla engellemeye çalışmakla suçlanmıştır.

Çalışma, yukarıda verilen bilgiler bağlamında Millî Mücadele döneminde Erzurum'da yayımlanan *Albayrak* gazetesini konu edinmektedir. Makale, gazetenin Millî Mücadele'deki rolü ve işlevini dönemin tarihsel ve toplumsal koşulları çerçevesinde anlamaya çalışmaktadır. Çalışmada *Albayrak*'ın içeriğinin belirlenmesi ve Millî Mücadele basınına biçilen rolün gazetede ki köşe yazıları bağlamında ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Bu amaçla genelde gazetenin tamamı, özelde ise köşe yazıları içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Bu doğrultuda, *Albayrak*'ta yer alan köşe yazılarının Millî Mücadele ruhunun halka duyurulmasında ve halkın bilgilendirilmesinde önemli bir işlevi olduğu varsayılmaktadır.

Yaşanılan dönemin tanığı olarak gazeteler geçmişteki toplumsal yaşamı anlamada araştırmacılara elverişli ortam sunar. *Albayrak*'ta yer alan köşe yazıları bir taraftan Millî Mücadele'nin en kritik döneminin anlaşılmasına yardım ederken diğer yandan Erzurum'daki Millî Mücadele faaliyetlerine ilişkin değerli bilgiler içermektedir. Dahası Erzurum'un Millî Mücadele'deki yeri ve bölgesel konumu düşünüldüğünde, gazetenin içeriği Millî Mücadele döne-

mi basınından beklentilerin neler olduğu konusunda önemli bilgiler sunması açısından değerlidir. Bu yönüyle *Albayrak*, dönemin basın faaliyetlerinin anlaşılması açısından mühim bir kaynaktır ve bu bağlamda çalışma iletişim tarihi açısından kayda değerdir. Makale aynı zamanda Millî Mücadele'nin örgütlenmesi ve yönetilmesi konusunda nasıl bir yol izlendiğinin köşe yazıları üzerinden ortaya çıkarılması bakımından toplumsal tarih açısından da önem taşımaktadır.

Bu bilgiler bağlamında makalede, Yavuz vd. (2012) tarafından tıpkıbasımı yapılan *Yüce Yurttan Yükselen Ses: Albayrak* adlı kitaptaki² 110 nüshadan oluşan *Albayrak* gazetesi kopyalarının tamamı ele alınmış ve gazete içeriğinin istatistiksel olarak sunulmasının yanında gazetede bulunan köşe yazıları içerik analizi aracılığıyla çözümlenmiştir. İçerik analizi medya içeriğinin niceliksel analizinin yanında içeriğin kategorileştirilmesine ve bağlamsal olarak ele alınmasına olanak sağlaması bakımından araştırmacılar için oldukça elverişli bir yöntemdir (Yıldırım 2015). İçerik çözümlemesi araştırmannın hedefleri doğrultusunda örneklem oluşturularak analiz birimlerinin yerleştirileceği kategoriler oluşturularak yapılır. Sonrasında ise bu kategoriler kapsamında toplanan veriler nicel ve nitel değerlendirmeye alınır.

Çalışmada *Albayrak* gazetesinin içeriği, genel bir bilgi sunmak amacıyla, öncelikle konu bakımından kategorileştirilip, hangi tür içeriğin ne oranda yer aldığı belirlenmiş, sonrasında köşe yazılarına odaklanılmıştır. Gazete, kendisine atfedilen Millî Mücadele konusunda halkı bilgilendirme misyonu düşünüldüğünde oldukça kapsamlı bir içeriğe sahiptir. İçerikteki bu yoğunluğun makalenin niceliksel sınırlarını zorlayacağı düşüncesi ile sadece köşe yazıları niteliksel içerik analizine dâhil edilmiştir. Bu bağlamda kaleme alınan toplam 167 köşe yazısı değerlendirilerek halka hangi konularda mesaj verildiği ortaya çıkarılmıştır. İncelenen yazılarda ne tür düşünce ve tepkilerin dile getirildiğinin daha net bir şekilde görülebilmesi için çözümleme, belirlenen 12 kategori çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada gazetenin her bir sayısı incelenerek içeriklere dair tür kategorileri oluşturulmuştur. Neticede gazete içeriğine ilişkin haber, köşe yazısı,

•••

2 *Albayrak* gazetesinin eldeki sayılarının Türk alfabesiyle basıldığı kitabın 2009 yılı baskısındaki okuma ve yazma hatalarının düzeltilmesi için, Atatürk Üniversitesi tarafından, tamamen uzmanlardan oluşan bir ekip kurulmuş, tüm sayılar gözden geçirilip, önceki hatalar düzeltilerek 2012 yılında kitabın 2. baskısı yapılmıştır.

ilan, şiir, telgraf ve beyannameler olmak üzere 5 farklı tür kategorisi belirlenmiş ve her bir tür kategorisinde yer alan içerikler her bir nüsha için ayrı ayrı sayısal olarak betimlenmiştir. Herhangi bir türe dahil olmayan içerikler ise 'diğer' başlığında değerlendirilmiştir. Böylelikle gazetenin eldeki 110 nüshasının her biri için ayrı bir içerik şeması çıkarılmıştır. Ancak bu verilerin gazetenin her sayısı için ayrı ayrı sunulması sayfa sayısı kısıtlılığı nedeniyle olanaklı ve anlamlı olmayacağından, makalenin amacı çerçevesinde gazetenin içeriği hakkında genel bir bilgi sunacak biçimde incelenen toplam 110 nüsha bakımından verilmesi uygun görülmüştür.

Makalenin ilk kısmında kısa bir literatür özetine yer verilmiştir. Ardından *Albayrak* gazetesinin tanıtımı yapılmış, gazetenin toplam 110 nüshasında tüm içerikler konu türlerine göre tasnif edilerek niceliksel bilgiler sunulmuştur. Sonrasında ise gazetede ki köşe yazılarının, hangi konular bağlamında çerçvelendiği sorusu üzerinde değerlendirmelerde bulunulmuştur. Gazete yer alan tüm köşe yazıları sınıflandırılmasına rağmen makalenin sınırlılığı kapsamında, yapılan değerlendirmede, her bir kategorideki yazıların tamamından örnek gösterilmemiş sadece amaçlı örneklem tekniğiyle belirli yazılar seçilerek örnekler sunulmuştur.

İlgili İncelemeler

Basına yönelik çalışmalar iletişim tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesi verdiği dönemin basın faaliyetlerini ve içeriğini incelemek o zaman aralığındaki siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik koşulları anlamak açısından vazgeçilmez değerdedir. Literatürde genelde Millî Mücadele basını özelde ise *Albayrak*'ı konu alan çalışmalar mevcuttur. Özellikle Millî Mücadele ya da Mütareke olarak adlandırılan dönemin basınına ilişkin birçok çalışma yapılmıştır. Tarih çalışmalarında bilgilerin güncellenmesi veya hatalı olarak verilen bilgilerin düzeltilmesi için belirli periyotlarda yeni araştırmaların yapılarak konunun yeniden ele alınması gerekir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Millî Mücadele basınına ilişkin yapılan bazı çalışmalar birbirini tekrar etse de bazılarının önceki çalışmaların eksikliğini doldurma, hatasını düzeltme gibi işlev gördüğü söylenebilir.

Millî Mücadele dönemi basınına ilişkin literatür incelendiğinde araştırmaların; bu dönem basını hakkında genel bilgi veren çalışmalar, dönemin gazetelerine ilişkin monografi çalışmaları, bir bölge ya da şehir gazetelerini inceleyen araştırmalar, belli bir konuya yönelik gazete içerik incelemeleri, ga-

zeteci biyografileri ve dış basında Millî Mücadele'nin nasıl temsil edildiğine yönelik çalışmalardan oluştuğu görülmektedir.

Bu makalenin temellendirildiği *Albayrak* gazetesine ilişkin alan yazın incelendiğinde ise söz konusu çalışmaların genellikle gazetenin Millî Mücadele döneminde oynadığı role vurgu yaparak, bu rolü yerine getirmedeki işlevine odaklanmış oldukları görülmektedir. Ayrıca gazeteyi bölge ve Millî Mücadele dönemi basınıyla beraber ele alan, ilgili yayının çıkış tarihi ve misyonu hakkında kısa bilgiler içeren biyografi çalışmaları (Duman 1990-2000) dışında *Albayrak* hakkındaki araştırmalar, genel olarak içeriğin belirli bir konu ve olay kapsamında incelendiği çalışmalar, gazete yazarlarının tanıtıldığı biyografi ya da monografiler ve transkript çalışmaları olmak üzere üç sınıfta kategorize edilebilir.

Belirli bir konu bağlamında gazetenin içeriğini ele alan çalışmaların ilki Ermenistan idealine karşı üretilen içeriklerin incelendiği çalışmadır (Şirin 2009). *Albayrak*'la birlikte *Hadisat* gazetesinin de incelendiği sözkonusu çalışmada, her iki gazetenin de Ermenilerin diplomatik faaliyetleri ile 'Türk halkına yönelik uyguladıkları zulüm ve katliamları' yakından takip ettiği ve konu edindiği vurgulanmıştır.

İçeriğe odaklanan diğer çalışma ise Ali Galip Olayı'nın *Albayrak* gazetesinin yanında Millî Mücadele'nin önemli gazetelerinden biri olan *İrade-i Millîye*'de nasıl ele alındığı ve kamuoyuna nasıl yansıtıldığının incelendiği makaledir (Ural 2002). İçerik incelemesi yapılan başka bir çalışmada ise *Albayrak*'ta yer alan ilanlar incelenerek dönemin toplumsal yaşamına ilişkin çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır (Uca 2010).

Tüm bunların dışında *Albayrak*'ın içeriğine odaklanmış iki bildiri metninden de bahsetmek gerekir. Bu çalışmaların ilkinde Osmanlı'nın son Mebusan Meclisi seçimleri *Albayrak*'taki 24 yazı ve haber kapsamında incelenmiştir (Ural 2019). Diğer çalışmada ise özellikle bölgedeki Ermeni isteklerine ve Kürtlerin ayrı bir devlet kurma söylentilerine karşı gazetenin içeriğindeki millî birlik vurguları ele alınmıştır (Arslan 2019).

Gazetenin ve yazar kadrosunun tanıtımına ilişkin ilk çalışma Akbulut'un (1991) *Albayrak Olayı: Millî Mücadele Başlarında Halk Hükümeti Kurma Girişimi* adlı kitabıdır. *Albayrak* hakkındaki en kapsamlı çalışma olan bu kitapta, gazete kuruluşundan, Süleyman Necati Bey'in mebus olması ve başyazarlığı

Mithat Bey'e bırakması, Mithat Bey'in Bolşevik prensiplerinin etkisinde kalarak Halk Hükümeti kurma yönünde faaliyetleri ve nihayetinde tutuklanmasıyla birlikte gazetenin kapanmasına kadar geçen süreç detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Çalışma, bu yönüyle, *Albayrak*'la ilgili sonraki çalışmalara ilham vermesi bakımından önemlidir.

Bu kategorideki ikinci çalışma ise “*Albayrak* Heyeti ve Faaliyetleri” adlı makaledir (Uca 1998). Çalışmada *Albayrak*'ın misyonu hakkında bilgilerin yansırı, Süleyman Necati Bey, Mithat Bey, Cevat (Dursunoğlu) Bey ve Müştak Sıtkı (Dursunoğlu) Bey'den oluşan yazı heyetinin biyografileri sunulmuştur. Başka bir makalede ise gazetenin genel bir tanıtımı yapılmıştır (Yürdigül 2000). Diğer yandan literatürde *Albayrak* yazarlarından Sıtkı Dursunoğlu (Dura 2011) ve Cevat Dursunoğlu'nun (Başak 2000) konu edinildiği iki lisansüstü tez çalışmasına da rastlanılmıştır.

Son olarak *Albayrak*'la ilgili yapılan çalışmalar arasında Aslan ve arkadaşlarının (2012) *Albayrak* gazetesinin mevcut 110 nüshalık koleksiyonunun transkripsiyonunu içeren *Yüce Yurttan Yükselen Ses Albayrak* adlı eseri, araştırmacılara söz konusu gazetenin içeriğini incelemesi için bir alt yapı sunması bakımından önemlidir.

Albayrak ile ilgili literatürün, gazetenin yayımlandığı dönemdeki önemine rağmen az sayıda çalışma ile sınırlı olduğu görülmektedir. Özellikle de halkı bilgilendirme ve kamuoyu oluşturmada önemli işleve sahip olan köşe yazıları gazetenin tüm nüshaları üzerinden analiz edilmemiş, bu noktada literatürde bir boşluk bulunduğu anlaşılmıştır. Oysa gazeteler yaşanan dönemin tanığıdır ve bu yönüyle, daha önce de ifade edildiği gibi, iletişim ve toplumsal tarih çalışmaları açısından büyük öneme sahiptirler. Bu açıdan *Albayrak* gazetesinin de araştırmacılar tarafından çok yönlü olarak ele alınması hem bölgesel hem de ulusal çapta birçok bilgiyi su yüzüne çıkaracaktır. Bu husus, hem bu araştırmanın basın temeli üzerine şekillenmesi hem de *Albayrak*'ta yer alan köşe yazılarının bir bütün halinde ele alınma gerekçesini oluşturmuştur.

***Albayrak* Gazetesinin Tanıtımı ve İçeriğine İlişkin Teknik Bilgiler**

Albayrak, yayın hayatındaki zorunlu kesinti nedeniyle iki dönemde ele alınmaktadır. Yayın hayatına başladığı 1 Mart 1329 (14 Mart 1913) tarihinden 29 Mart 1331 (11 Nisan 1915) tarihine kadar olan zaman dilimi, gazetenin ilk

dönemi olarak nitelendirilebilir. Bu dönemde işgale kadar toplam 93 sayı çıkmıştır. Ancak bu dönem nüshalarından şimdiye kadar sadece 9 Mayıs 1914 ve 11 Nisan 1915 tarihli ikisine ulaşılmıştır. Bu yüzden söz konusu dönemde gazetede kimlerin yazdığı bilinmemekle birlikte ulaşılan iki nüshadaki “*Albayrağınla çık, yürü ağken zafer nüma / Bir gün şehit olunca da olsun kefen sana*” şeklinde geçen başlık altı yazısı gazetenin yayın politikası hakkında önemli bir fikir vermektedir (Aslan vd. 2012, XIX).

Albayrak 5 Mart 1914’de ikinci kez yayın hayatına başladığında artık bir vilayet gazetesinden ziyade bütün bir ulusun nabzını tutan, tüm yurdun acısıyla dertlenen ve millî heyecanı tüm Anadolu’da doruk noktasına ulaştırma çabasıyla hareket eden güçlü bir yayın organı haline gelmiştir. O dönemde Anadolu’da çıkan bu gazetenin, yaşanan bütün zorluklara rağmen siyasi ve sosyal alanda oluşturduğu etki onu diğer gazetelerden ayıran özelliğidir.

Albayrak, 5 Mart 1919 - 14 Şubat 1921 tarihleri arasındaki dönemi kapsayan ikinci döneminde 30x50 ebatlarında, bazen haftada iki gün³ (Pazartesi-Perşembe), bazen de haftada sadece bir gün (Pazartesi) olmak üzere toplam 132 sayı⁴ yayınlanmıştır. İlk nüshaları Türk Basmaevi’nde basılan gazete, daha sonraları İttihat ve Terakki’nin özellikle Ermeni komitacılarıyla mücadele için görevlendirdiği Ebulhindili Cafer Bey’in samanlığında sakladığı Rus yapımı matbaa makinesi tamir edilerek Taşmağazalar’da bulunan *Albayrak* İlkokulu’nun çatı katında basılmaya başlanmıştır (Akbulut 1991, 8-9). Kâğıt sıkıntısı yüzünden sadece iki sayfa çıkan gazetenin yazı heyetinde Süleyman Necati (Güneri), Cevat (Dursunoğlu), Mithat (Turanlı) ve Müştak Sıtkı (Dursunoğlu) gibi isimler bulunmaktadır. Gazetenin 122. sayısına kadar başlığında yer alan “*Türk gazetesidir*” ibaresi, 123. sayıyla beraber “*Halkçı Türk gazetesidir*” şeklinde değiştirilmiştir. Rus işgali esnasında çok ciddi yaralar alan Erzurum’da gazete çıkarmanın zorluğu göz önüne alındığında, *Albayrak*’ın millî bir şuurla vatan müdafaası uğruna çıkarıldığı bir kez daha anlaşılmaktadır.

Sade bir dil kullanan *Albayrak*, bu şekilde bütün halka ulaşmayı amaçlamıştır. Dil konusundaki hassaslığıyla, Ziya Gökalp’in Türkçü fikirlerini savu-

3 92. sayıya kadar gazete logosunun altında “Şimdilik Pazartesi ve Perşembe günleri çıkar. Türk gazetesidir” şeklindeki yazı, sonraki sayılarında “Şimdilik Pazartesi günleri çıkar. Türk gazetesidir” olarak değişmiştir.

4 Günümüzde 132 sayının 110’una ulaşılmış, ne yazık ki Erzurum Kongresi’nin yapıldığı tarihi de içeren sayıları bulunamamıştır.

nan Selanik'teki *Genç Kalemler* dergisi ile aynı çizgiyi takip ettiği söylenebilir. Abdurrahman Şerif ve Sıtkı Dursunoğlu gibi Erzurum'un basın ve siyaset tarihinin önemli aktörleri olan isimler Selanik'teki *Genç Kalemler* dergisinin doğudaki muadili olan *Albayrak* gazetesinde müretteplik (dizgicilik) yapmış ve o dönemde Türkiye ve Türkler aleyhine şehirdeki Ermenilerce yürütülen menfi propagandaya karşı sergiledikleri tavırlarını yıllar sonra anlatırken çalıştıkları gazetenin siyasi çizgisine ilişkin işaretler de vermişlerdir (Baydar, 2010).

Albayrak'ın yayın motivasyonunu anlayabilmek için yayınlandığı dönemdeki (1919-1921) olaylara bakmak gereklidir. Söz konusu dönemin olayları arasında; 12 Mart 1918'de Erzurum'un işgalden kurtuluşu; 15 Aralık 1918'de Fransızların Adana ve Mersin'i işgali; 22 Şubat 1919'da Kilis, Urfa, Antep ve Maraş'ın İngilizler tarafından işgali; 14 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'i işgali, öte yanda 23 Temmuz 1919'da Erzurum Kongresi ve 4 Eylül 1919'da Sivas Kongresi sayılabilir. 16 Mart 1920'de ise İtilaf Devletleri İstanbul'u işgal etmiş, Meclisi Mebusan'ı dağıtarak üyelerini Malta'ya sürgüne göndermiştir. Bu arada 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi açılarak Ankara Hükümeti işbaşına gelmiştir.

Bütün bu olayların yaşandığı süreçte *Albayrak*'ın yeniden yayın hayatına başlamasının altında yatan en önemli neden, Mondros Mütarekesi ile Anadolu topraklarının birer birer işgal edilmesidir (Akbulut 1991, 13). Özellikle de Ermenilerin Doğu vilayetleri üzerindeki ilgisi ve amaçları *Albayrak* kadrosunun başlıca endişesi olmuştur. Zira Mondros Mütarekesi'nin 24. maddesi 'Vilayât-ı Sitte'⁵ olarak adlandırılan illerde bir karışıklık çıkması halinde, İtilâf Devletlerine bu illeri işgal hakkı tanınmaktaydı. Bu yüzden *Albayrak* önceliğini bu konu üzerine vermiştir.

Albayrak'ın yayın çizgisi, "vatan, istiklal, hürriyet, halkçılık" gibi kavramlar çerçevesinde oluşturulmuştur. Gazetenin sahibi ve başyazarı Süleyman Necati (Güneri) Bey'in hem Müdafaa-ı Hukuk-ı Millîye Cemiyeti yönetim kurulu üyesi olması, hem de gazete yazarlarından Cevat (Dursunoğlu) Bey'le birlikte Millî Mücadele'nin temellerinin atıldığı Erzurum Kongresi'ne delegeler olarak katılmaları, gazetenin yayın politikasının, cemiyetin ve kongrenin çizgisinde belirlenmesine neden olmuştur. Halkı Millî Mücadele konusunda bilinçlendirmek için sayfalarında sık sık Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin misyon ve işlevlerine yönelik yazılara yer verilmiştir (Akbulut 1991).

•••

5 Erzurum, Bitlis, Van, Diyarbakır, Sivas ve Elazığ.

Albayrak, Doğu'da, topluma Ermeni sorununun⁶ sebepleri ve tehlikesi hakkında bilgi verme ve şuur kazandırma konusunda önemli bir işlev görmüş ve Ermenilerin yürüttükleri propagandaya yönelik etkili bir karşı propaganda unsuru olmuştur. İzmir'in işgali sonrasında da tüm yurt çapındaki en sert tepkilerden birinin *Albayrak*'tan gelmesi Millî Mücadele döneminde *Albayrak*'ın sadece Erzurum değil tüm yurdun nabzını tutan bir gazete olduğunu göstermektedir. *Albayrak* bir taraftan Elviye-i Selâse olarak adlandırılan Kars, Ardahan, Batum'daki Ermeni katliamlarını dile getirmiş, diğer taraftan İzmir, Adana, Urfa, Maraş, Antep ve Aydın'ın işgaline karşı tepki göstererek halkı birlik ve beraberlik içinde hareket etmeye teşvik etmiştir.

Öte yandan yine her sayıda *Albayrak* başlığının altına "*Türk varlığından ayrılık kabul etmeyen vatan bucaklarından: İzmir, Adana, Maraş, Urfa, Ayıntab*" ifadesi de bulunmaktadır. *Albayrak*'ın yerelden ulusala doğru yayın yaptığının diğer bir kanıtı ise ilk 77 sayıda gazetenin çıkış yerinin logo üstünde *Erzurum* olarak yazılmasına karşın, İstanbul'un işgali sonrasında 78. sayıdan itibaren, *Yüce Yurt* olarak gösterilmiş olmasıdır. *Albayrak*, hem ismi hem de kullandığı mottolarıyla bile yerelliğin sınırlarını aşmıştır. Öyle ki sadece Erzurum değil, işgale uğrayan her yurt toprağını dert edinerek, yayın politikasını tamamıyla vatanın bölünmez bütünlüğü ilkesi üzerine kurmuştur.

Gazete o dönemde Anadolu'da çıkan her gazete gibi ciddi olanaksızlıklarla yayın hayatını sürdürmüştür. Ekonomik açıdan Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti ve Ankara Hükümeti'ne bağlıdır. Ankara Hükümeti'nin Millî Mücadele'yi destekleyen gazetelere kâğıt ve para yardımında bulunduğu göz önüne alındığında *Albayrak*'ın bu yardımdan faydalandığı düşünülebilir. Gazetenin özellikle abone ücretlerinden elde edilen gelire ihtiyaç duyduğu ve yayın hayatını sürdürebilmek için abonelere satış gelirlerinin önemli bir pay teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Bu nedenle bir yılını doldurduğu 52. sayısından itibaren sık sık okuyucularına abone ücretlerini ödemeleri konusunda duyurulara yer verilmiştir. Diğer yandan gazetenin çok az da olsa ilan geliri elde ettiği, içeriğindeki ilanlardan anlaşılmaktadır.

•••

6 Ermeni sorununun temelini Osmanlı İmparatorluğu'ndaki birçok farklı etnik gruptan biri olan Ermenilerin 1800'lü yılların son çeyreğinden itibaren özellikle Doğu'da Osmanlı sınırları içinde bağımsız bir Ermenistan hedefiyle hareket etmesi oluşturmaktadır. Bu amaçla önce siyasi örgütlenmeler şeklinde kendini gösteren bu eğilim, daha sonra Ermenilerin silahlı çetelerin kurması ve Doğu'da Rusya'nın diğer bölgelerde itilaf Devletlerinin desteğiyle şiddet olaylarına dönüşmüştür. Millî Mücadele döneminde de Ermeni topluluğunun sadakati konusunda şüpheler devam etmiş, Ermenilerin isyancı faaliyetleri Anadolu'da başlayan direnişin önünde bir engel olarak görülmüştür.

Gazetenin İçeriğine İlişkin Bilgiler

Gazetenin içeriği haberler, köşe yazıları, makaleler, beyannâme ve telgraf suretleri, ilanlar ve şiirlerden oluşmaktadır. İçerik dağılımına bakıldığında yüzde 83'lük oranla haberin ilk sırada, köşe yazılarının yüzde 7 ile ikinci sırada ve bunu takiben yüzde 6 ile ilanların geldiği görülmektedir.

Gazete içeriği	Sayı	Yüzde	Haber Konuları	Sayı	Yüzde
Haber	1894	83			
Köşe Yazısı	167	7			
İlan	130	6	Dış haberler	941	50
Telgraf	40	2	Ermenilerle ilgili haberler	155	8
Şiir	11	0	Erzurum vilayet haberleri	150	8
Diğer	46	2	Diğer vilayet haberleri	642	34

Tablo 1: Gazete İçeriğinin Türlerine Göre Dağılımı ve Haber Konuları

İçerik bakımından haberin diğer içerik türlerine göre çok daha fazla olmasının nedeni, hemen her sayıda gazetenin Erzurum ve Anadolu dışından gelişmeleri bildiren haberlere yer açmasından da kaynaklanmaktadır. Bu haberler genelde "Ma'hut Ajansımız", "Muhit/Vilayet haberleri", "Avrupa Gazeteleri Ne Diyor?", "Azerbaycan-Kafkas Gazetelerinden/Haberleri", "İstihbârât-ı Milliye", "Acı Haberler", "Arabistan Ahvali", "Mühim Haberler", "İzmir Muhabir-i Mahsûsumuzdan", Müstehbarat-ı Husûsiye, Müteferrik Haberler, Nîm Resmî Haberler, Le Journal Gazetesinden, Mahalli "Havadisler", "Dâhili-Harici Haberler", "Son Haberler", "Batum Haberleri", "Tan Gazetesinden", "Âlem-i İslâm Haberleri", "Ecnebî Matbuatından" gibi mahreç ve başlıklarla çıkmıştır.

Haberlerin konulara göre dağılımına bakıldığında ise dış haberlerin yüzde 50, diğer vilayet haberlerinin yüzde 34, Ermeni faaliyetleri ile Erzurum ve vilayete ilişkin haberler ise yüzde 8 oranında tespit edilmiştir. Bu nicel değerlendirme hem haber kaynakları hem de *Albayrak*'ın yayın politikası hakkında önemli ipuçları vermektedir. Haberlerin çok büyük bir çoğunluğu başka gazetelerden alıntılanarak verilmiştir. O dönemdeki haber kaynaklarının kıtlığı ve bu kaynaklara ulaşmadaki zorluklar düşünüldüğünde bu durum anlaşılır olmaktadır. 6 Nisan 1920'de kurulan Anadolu Ajansı'yla birlikte gazete Anadolu Ajansı'nı haber kaynağı olarak kullanmaya başlamıştır. Diğer taraftan haber konularındaki bu dağılım, içerik bakımından *Albayrak*'ın Erzurum'un sınırlarını aşan, ülkenin tamamını dert edinen bir yayın politikasıyla ulusal

bir gazete çizgisinde yayın yaptığı görüşünü desteklemektedir.

Haberlerin çok azında başlık kullanılmış, diğer haberler başlıksız ve çoğu kez diğer haberle arasında hiçbir ayırım yapmayacak şekilde alt alta sıralanmıştır. Ayrıca bazı haberler detaylı olarak yorumla karışık verilirken, bazı haberler ise bir cümleden oluşmaktadır.⁷

Albayrak sık sık yabancı basından "Avrupa Gazetelerinden", "İtalya ya da İngiliz Gazetelerinden", "İsviçre Matbuatından" gibi başlıkları kullanarak haberler yayımlamıştır. Gazete, Kafkasya ve Avrupa'daki gazetelerin Türkiye ve buradaki mücadele hakkındaki haberlerine ilgi göstermiş ve neredeyse her sayıda "Kafkas Gazetelerinden" ve "Avrupa Gazeteleri Ne Diyor?" başlıklarıyla yer verdiği bu haberleri yorumlamıştır. Bu genel başlıklar altında kısa kısa haberler sunulmakta, bunların bazılarında, özellikle de Ermeni ve Yunanlılarla ilgili haberlerde, habere ilişkin bilgi verildikten sonra dipnot ya da parantez yöntemiyle ironik bir dil kullanarak habere ilişkin yorum yapılmaktadır⁸. Yunan ve Fransızların katliamlarıyla ilgili haberler "Acıyan Yaralarımız", "Yunan Vahşeti"; Ermeni Haberleri ise "Bir Tecavüz-i Hunhârâne Daha" gibi katliamlarının sürekliliğini vurgulayan başlıklarla verilmiştir.

Telgraf, *Albayrak* için hem haber alma aracı hem de içeriğini oluşturan önemli bir unsur olmuştur. Sayfalarında Ankara ve İstanbul Hükümeti arasındaki telgrafların yanı sıra ilgi alanına giren konularda devlet görevlileri, ordu komutanları ve yabancı devletlerin gönderdiği telgraflar da yer almıştır. Özellikle ilk nüshalarında içeriğinin büyük bir kısmı telgraf suretlerinin yayımlanmasından oluşmaktadır.

Gazetede, en azından Erzurum'da, yazar ekibi ve matbaa çalışanları⁹ dışında herhangi bir muhabir bulunmamaktadır. Ancak gazetenin bazı

•••

7 Örneğin; "Sâbık Kayzer hasta imiş", 8 Kasım 336, Sayı 58, s 2; "Emir Faysal Paris'e hareket etmiştir", "Almanya'nın maslahatgüzârı Fransa'ya hareket etmiştir" (15 Şubat 336, Sayı 68, s 2).

8 Örneğin Sayı 70'de "Yunanlılar İzmir'e muharrik gazlarla nemlû top mermileri getirmişler ve Anadolu'ya sevke başlamışlardır." şeklindeki haberin altına *Albayrak*'ın yorumu ise şöyledir: "Kendi başlarında patlayacağı muhakkaktır". Başka bir haberde ise "Ermenilerin ahiren Kafkasya'da kâin Oltu kasabasını işgal ettikleri Erivan'da münteşir "Haraç" gazetesinde okunmuştur." şeklinde habere *Albayrak*'ın yorumu; "Erivan'da bile acından ölen vahşi Ermenilerin İslâm hamiyetine sığınarak yaşadığını unutan komitacıların hayâlât-ı mahsulüdüdür" şeklinde olmuştur.

9 Matbaa Müdürü: İsmail Hakkı (Nalbantoğlu) Bey, Matbaa Makinistleri: İzmirli Arif ve Hamza (Demirel), Büro Çalışanı: Hamal Mevlüt (Akbulut 1991).

sayılarında farklı illerde gazete için muhabirlik yapan, muhtemelen memur olan kişilerin yazılarına (Bitlis, Ankara, Diyarbakır, Konya muhabirimizden gibi) da rastlanmıştır.

*Albayrak'*ın sayfalarında Süleyman Necati Bey'in ve Alâ Geyik mahlasıyla Müştak Sıtkı'nın yanında bazı isimlerin şiirlerinin yanı sıra birkaç sayıda kısa öyküler de yer almıştır. Ayrıca daha çok siyasi ve yerel yönetim ile ilgili olmak üzere kamu ihaleleri, ticari işler ve kayıp duyuruları olmak üzere ilanlar da gazetenin sütunlarında yer almıştır.

Köşe Yazılarının Analizi

Gazetede köşe yazısı ve makale mahiyetinde 93'ü imzalı 74'ü ise imzasız olmak üzere toplam 167 yazı tespit edilmiştir. Bu yazıların yüzde 77'sini oluşturan çoğunluğu Müştak Sıtkı (42 yazı) ve Mithat Bey (30 yazı) tarafından kaleme alınmıştır. Cevat Bey imzasıyla 6 köşe yazısı yayımlanmıştır. Diğer yazarlar arasında 3 yazı Hikmet; 4 yazı M. Mustafa; Ali Fevzi, Nazım Nazmi, H.M, Ahmet Nedim, Mehmet Necati, Salih Zeki, Fahrettin Fahri ve Burdur Mebusu Soysallıoğlu imzasıyla ise birer yazı yayımlanmıştır. Gazetenin ikinci dönemindeki ilk sahibi ve başyazarı olan Süleyman Necati'nin imzasıyla yayımlanmış herhangi bir makaleye rastlanmamakla birlikte 'Hikmet' koduyla yazılan köşe yazılarının ve imzasız yayımlanmış başmakalelerin çoğunun kendisine ait olduğu tahmin edilmektedir.

Yazar	Yazı sayısı	Yüzde
Müştak Sıtkı Bey	42	45
Mithat Bey	30	32
Cevat Bey	6	7
Diğer yazarlar	15	16

Tablo 2: Gazetede Yayımlanan Köşe Yazılarının Yazarlara Göre Dağılımı

Gazetedeki makaleler konularına göre değerlendirilerek Grafik 4'te belirtilen 12 tematik kategori üzerinden analiz edilmiştir. Şunu belirtmek gerekir ki tematik kategorilere ayırırken her bir yazı, içeriği itibariyle diğer kategorilerle kesiştiğinden ana teması bakımından değerlendirilerek sınıflandırılmıştır. Bu yüzden de kategoriler arasında birtakım kesişmelerden söz etmek mümkündür.¹⁰

•••

10 Örneğin İstanbul'un işgaliyle ilgili yazılarda, diğer kategorilere ait olan hükümet ve İngiltere de eleştirmiştir.

Yazı Konuları	Sayı	Yüzde
Erzurum ve Çevresine İlişkin Yazılar	35	20
İtilaf Devletleri ve Destekçilerine Yönelik Eleştiriler	20	11
Millî Mücadele'ye Destek Yazıları	18	10
Bolşevizme Yönelik Yazılar	15	8
Topluma Mesaj Veren Yazılar	14	8
Ermeni Lobisi ve Çetelerine Yönelik Yazılar	12	7
Diğer Vilayetlere İlişkin Yazılar	10	6
İstanbul'un İşgaline Yönelik Yazılar	4	2
Türk-Kürt Kardeşliğine İlişkin Yazılar	4	2
Basına Yönelik Yazılar	4	2
İstanbul Hükümetine Yönelik Eleştiriler	3	2
Diğer Yazılar	14	8

Tablo 3: Konulara Göre Gazetede Yazıların Dağılımı

Millî Mücadele'ye Destek Yazıları

Albayrak'a göre Millî Mücadele yolu milleti "... müştak bulunduğu hürriyet, istiklâl, refah âlemine götürecektir" ve bu yüzden de yayımlanma gerekçesi hasebiyle tüm sayılarında Millî Mücadele'ye destek mahiyetinde içerikler mevcuttur. Mücadelenin meşru zeminini hazırlamak için Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin misyon ve işlevlerine ilişkin içeriklere yer verilmiştir:

İşte şeâmetli bir harbin aleyhimizde neticelendiği günden beri etrafını kesif ve boğucu bir duman saran memleketimizde içinden bu ikinci yola atılan bir hareket doğurmuştu: 'Harekât-ı Milliye'. Galip devletlerin; ilan ettikleri prensiplere resmen pek gayr-i tabîi ve gayr-i hukukî olarak vatanî haklarımıza hücumları, bilhassa Şark vilayetlerimizin hayalî Ermenistan'ın hulyakâr çocuklarına peşkeş edilmek istenilmesi bunu doğurmuştu (Müdafaa-i Hukuk'un Vahdeti, 4 Ekim 335, Sayı 49).

Bu yazılarda genellikle hükümetin ve padişahın ülkenin düşmüş olduğu duruma kayıtsız kalmasından dolayı milletin harekete geçmek zorunda kaldığının vurgusu yapılmıştır:

Antalya, Burdur, Isparta işgalleri, Rum, Ermeni taşkınlıkları gibi elim neticeler tevfid edince adl ve hak kelimelerinin ne manalarda kullanıldığını pek ra'nâ bir surette gören millet, şerefle ölmeyi millî bir gaye saymaya şitâb etti. Hükümetin tevekkülü ve bu tecavüzleri terciv ve temin eder gibi bir mahiyet kesbeyleyen

aczi, milleti, Müdâfaa-i Hukuk emrinde bir azm-i fedakâri ibrazına sevk eyledi. Bu millî azim ve imandan doğan harekât-i millîyenin bir enmüzet metni olan Erzurum Kongresi milletin vatanperverâna duygularına bi-hakkın tercümanı oldu (Millet Müdâfaa-i Hukuk Yolunda, 18 Ağustos 335, Sayı 20).

“Milli Hareketler Hakkında” başlıklı yazıda özellikle İstanbul’daki bazı gazetecilerin, Anadolu’daki millî harekâtı Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey’in kalkıştığı kanunsuz bir girişim olarak nitelemesine karşılık harekâtın arkasındaki millî mevcudiyeti göremeyecek kadar kör oldukları belirtilerek Millî Mücadele tanımlanmıştır:

... millet benliğini duymuştur ve artık rast gelen tüfeylinin makedderâtına hâkim olmasını görmek istemiyor. Sekiz asırdan beri Şarkın bütün yükünü, elemelerini, felaketlerini taşımış ve bu kadar fedakârlık mukabilinde bir kere bile kahraman adı hilm ve şefkatle anılmamış olan Anadolu, yaldızlı sandalye işgal etmekten başka bir vazife ifâ etmemiş bulunan o gibilerin, vatanın sukutu karşısında yine kayıtsız, teessürsüz bir seyirci hâlinde kaldıklarını gördü ve titredi. Başında İstanbul’un münevverleri, vatanın fedakâr oğulları olduğu hâlde millet kendi hâkim ruhunu hissetti. Miras kavgacıları mahiyetinde bulunan yaygaracıları: - Susunuz! dedi. Ben ölmedim ve ölmeyeceğim. İşte Anadolu’daki millî harekâtın menba’ ve mahiyeti (31 Ağustos 335, Sayı 24, s 1).

“İttihâtçılık İddiaları” başlıklı yazıda ise Millî Harekâtın arkasında İttihatçıların ya da başka güçlerin gizlendiği iddialarının millete hakaret olacağı ifade edilerek, Anadolu’dan doğan bu harekâtın arkasında sadece ve sadece vatanperver halkın olduğu vurgulanmaktadır:

Kemâl-i samimiyetle iddia ve âmâl-i millîyenin karar ve teşebbüsleri ile ispat ederiz ki harekât-ı milliye sırf hukuk ve istiklâlimizin müdafaası maksad-ı meşruundan doğmuştur. Şu veya bu tesirden bahsetmek milletin namus ve vicdanına karşı küstahâne bir tecavüzdür. Çünkü müdafa-i Hukuk Cemiyeti bütün Müslümanları azâ-yı tabîyesinden addetmiş ve ictihâd farkı asla gözetmemiş olduğundan fa’âl azâları meyânında her fırkadan zevât vardır (22 Ekim 335, Sayı 38, s 1)

Bu yazıyla *Albayrak* Anadolu’dan doğan bu millî harekâtın ardında sadece Anadolu halkının olduğunu belirtmiştir. Özellikle de 1890’da merkezi otoritenin iyiden iyiye zayıflamış olduğu yıllarda vatanperver aydın ve subaylar tarafından kurulan ancak başta ülkeyi I. Dünya Savaşı’na sürüklemiş olması ve daha sonra yaşanan kötüye gidişlerden sorumlu tutulması nedeniyle halk nezdinde itibarını kaybetmiş ve giderek halktan uzaklaşan İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin millî müdafa hareketiyle bağının olmadığı üzerine güçlü bir

vurgu yapmıştır.

İstanbul Hükümetine Yönelik Eleştiriler

Albayrak, İstanbul Hükümetini, özellikle de Ferit Paşa kabinesini, İtilaf Devletlerinin kuklası olmuş, saltanat ve koltuk sevdasıyla ülkenin içine düştüğü durumu idrak edemeyen “hakkın gasıbı” olarak tanımlamıştır. Bu yüzden de hem milletin gözünde meşru olmaması hem de millî hareketi engellemeye yönelik politikaları nedeniyle kıyasıya eleştirmiştir:

Kuvvetini, salâhiyetini milletten almayan hükümetler, ilm-i hukuk nazarında, hakkın gasıbı birer şekâvet derneği mahiyetindedir. ... En şerefli, en mümtaz, en mutâ' hükümetler irâde-i millîyeyi rehber ittihâz edenlerdir. Bilakis en menfûr, en muhakkar, en aciz ve zalim hükümetler de hâkimiyet-i millîyeyi hiçe saymak isteyenlerdir. Bütün milletlerce bedîhiyâttan olan bu hakikata karşı Ferit Paşa Hükümetinin almış olduğu gasıbâne vaziyet cidden elim bir felaket teşkil ediyor (Açık Hesap, 21 Ağustos 335, Sayı 21).

İzmir, Adana ve Antalya'nın işgali, Ermeni ve Yunanlıların İtilaf Devletlerinin desteğiyle halka zulmetmeleri, Doğu'nun Ermenistan'a dâhil edilmesi gibi vatanın bütünlüğüne yönelik yapılan saldırılar karşısında, *Albayrak*, hükümetin tavrını “lâkayd bir seyirciye” benzetmiş, Anadolu'da millî direnişi engellemeye çalıştığı için eleştirmiştir:

Tarihimizin en buhranlı ve en acıklı bir devrinde mukadderâtımızı eline alan hükümette azim ve iman ve hiç olmazsa biraz vazife hissi görmek meşru bir arzu değil midir?...Hâl böyle iken vazifenin hârr ve belîğ hitâbeleri karşısında lâl kalan hükümet, vatanın sukutu muvâcehesinde milletin vicdanından doğan bir nur ve hareketi boğmak isterse tarihin kaydetmemiş olduğu acıklı bir vaziyeti ihtiyâr etmiş ve elim bir hüviyete inkılâp eylemiş olmaz mı? (Vazife Karşısında Hükümet-i Hâzıra, 8 Ağustos 335, Sayı 19).

Öte yandan Damat Ferit Hükümeti'nin Sivas Kongresi'ni engellemek, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını tutuklamak için Elazığ Valisi Ali Galip Bey'i görevlendirmesi üzerine *Albayrak* “İhanet Vesikaları” başlığı adı altında Dahiliye Nazırı Adil Bey arasındaki telgrafları yayımlayarak, halka, merkezi hükümetin yasal yollarla vatanın hakkını savunmaya çalışan vatanseverleri engellemeye çalıştığını duyurmuştur. Bu bağlamda “Millet Karşısında Hükümet” (14 Eylül 335, Sayı 27) başlıklı yazıda ise Damat Ferit Hükümeti'nin millete ihanet ettiği, milletle padişah arasında duvar ördüğü belirtilmiştir.

İtilaf Devletlerinin ve destekledikleri azınlıkların her geçen gün artan bir

şekilde ülkenin tamamında yol açtığı tahribata rağmen İstanbul Hükümeti'nin sessizliği *Albayrak'ın* da eleştiri dozunu artırmasına neden olmuş, Damat Ferit'i ve kabinesini vatan ve millet haini olarak nitelendirmiştir:

Kısm-ı mahsusumuzdaki vesikaları dikkatle okuyanlar, hükümet-i merkeziyyenin – ne olursa olsun- vatanın tamâmîsini, millî istiklâlin masuniyetini ihlâlâ ve bu suretle memleketi parçalamaya, milleti esir etmeye azmetmiş olduğunu anlatmakta müşkilât çekmeyeceklerdir. Milletten bir ferdin bile itimadına mazhar bulunmadığı hâlde mevkiini muhafazada ısrar eden hükümetin, milletle padişahının görüşmesine mani olmakta dahi son derece taannüd etmesi ecebi tesiriyle bütün vatani, millî hukuku çiğnemeye yeltendiğini ispat etmektedir. Bu vaziyetiyle Ferit Paşa Hükümeti meşruiyet ve hukuk gasıbı bir zorba derneği mahiyetini iktisâb ediyor. Çünkü bütün dünyaca siyasi akidelerin esasını teşkil eden “Hâkimiyet millete aittir” düsturu mücebince milletin re'y ve itimadı munzam olmadıkça yapılan her şey gayr-i meşrudur, gasıbâne bir harektir (Millet Karşısında Hükümet, 14 Eylül 335, Sayı 27).

Dönemin sadrazamı Damat Ferit, milletin, sıkıntılarını ve hükümet hakkındaki görüşlerini padişaha aktarmasına engel olması bakımından eleştirilmiştir. *Albayrak'a* göre hükümet, millet nezdinde hiçbir zaman meşru olmamıştır ve bu, hükümetin görevde kaldığı her gün millete zulmetmek demektir:

...hükümet-i merkeziyye milletçe mutâ' olmak sıfat ve haysiyetini kaybetmiştir. Sevgili padişahımızla milletin arasına girerek babayı oğlu ile görüştürmekten menetmeleri ve milleti birbirine kırdırmak için teşebbüslere girişmeleri ve bu hususta en büyük rolü hainlere vermeleri Ferit Paşa Hükümeti'ni vatan ve millet haini derekesine indirmiştir. Böyle alçak bir hüviyet taşıyan adamlara hükümet makamlarını vermek veyahut onları hükümet mümessili olarak tanımak, namus ve sadakati dünyadan kaldırmak demektir (Millet Karşısında Hükümet, 14 Eylül 335, Sayı 27)

“Şûrâ-yı Saltanat” başlıklı yazısında Müştak Sıtkı Bey Ege'deki işgaller üzerine İstanbul'da toplanan Saltanat Şûrası'nın Sevr Projesi'ni kabul ettiğini ve böylelikle Sevr Antlaşması'nı imzalamak için Paris'e Sadrazam Damat Ferit Paşa başkanlığında ikinci bir heyet göndermeye karar verdiklerini anlatarak “Ah, ey büyük Anadolu! Bak senin nâmına kimler söz söylüyor ve kimler tasdik ediyor? Bağrında son tahammülsüz yaraların açılmasına sebep olanlarla bilfiil açanların ırkdaşları- ancak senin halledeceğin mesâil üzerinde- senin nâmına mütâlaa yürütüp re'y alıyorlar” diyerek bu durumu halka şikayet etmiş söz konusu heyetin ülkenin menfaatini düşünmeyen bir heyet

olduğunu vurgulamak için “*Acaba Venizelos’la Nubar’ın günahı ne idi ki; bu şûrâda bulunmadılar?... Damat Paşamızla ağız ağıza, fikir fikire vererek Anadolu’yu paylayıp biçmediler?*” şeklinde ironi yapmıştır (16 Ağustos 336, Sayı 105).

İtilaf Devletleri ve Destekçilerine Yönelik Eleştiriler

Maraş, Antep, Urfa, Antalya, Isparta ve İzmir’in işgali, İtilaf Devletlerinin doğuda ve güneyde Ermeniler, Batı’da ise Yunanlıların desteğiyle yaptıkları katliamlar ve nihayetinde İstanbul’un işgali *Albayrak*’ı daha da hırslandırmış, işgalciler kadar onlara destek veren yerel işbirlikçileri de hedefine almıştır. Mondros Mütarekesi’nden sonra ise işgal kuvvetlerinin uyguladığı tutuklamalar, baskılar, yağma ve zulümler; İzmir’in işgali, Maraş, Urfa ve Antep’in İngilizlerden Fransızlara geçmesi ve nihayet İstanbul’un da işgali *Albayrak*’ı derinden sarsmıştır. *Albayrak* yazarları artık Türk yurduna bu zulmü yapanlar kadar içeride bu zulmü destekleyenleri de eleştirmeye yönelmiş, yazılarının merkezine emperyalizmi yerleştirmiş ve Batı’nın ikiyüzlülüğünü her fırsatta dile getirmişlerdir.¹¹

Niçin ey büyük ırkım, hakkındaki bu idam hükmü neden? Arabistan bâdiyelerinde alakasız, düşüncesiz şiiri bir hayat yaşayan Bedevilerden, Paris’in sefahathânelerinde, Amerika’nın kumarhânelerinde, Mısır’ın, Romanya’nın, Bulgaristan’ın hilelerle dolu köşelerinde bin türlü entrikalara neden olan Ermenilere, Rumlara kadar şefik bir çehre göstermek isteyen Londra neden asırlarca mücâhedenin sana bahsettiği bir hakkı senden esirgemek, seni yutmak, mahvetmek istiyor? (Lloyd George’un Sulh Komisyonu’na Rivayet Edilen Teklifâtına Karşı Türklüğe Bir Hitâb, 18 Ocak 336, Sayı 61).

Yine gazetenin 21. sayısının, “Ne Olacağız?” adlı başyazısında, Mondros Mütarekesi’nin yurt çapındaki yankıları ve bu mütarekeden dolayı Anadolu’nun içine düştüğü acı tablo tüm bölgeleri kıyaslayarak uzun uzadıya anlatılmıştır. Aynı sayıda imzasız olarak kaleme alınan “Açık Hesap” adlı yazıda ise Damat Ferit Paşa Hükümeti’nin bütün bir Osmanlı Devleti’ni sürüklediği kaostan ve yine Ermeni çetelerinin bölgede yaptıkları katliamlardan bahsedilmiştir.

Öte yandan *Albayrak*, Millî Mücadele’ye karşı yapılan propaganda yazılarına da cevap vermektedir. Örneğin Anadolu halkının padişaha karşı sada-

•••

11 Emperyalist Batı dünyasından umduğunu bulamayan ve hayal kırıklığı yaşayan *Albayrak* ekibi, sonraki dönemlerde, kapatılmasına neden olacak bir tavırla, Bolşevik Rusya’ya yönelmiştir.

katının vurgulandığı ve bu yüzden de Millî harekâtın destek bulamayacağını iddia eden bir yazıya karşılık, tam da millî direnişin doğma nedenini özetleyecek bir yazıyla karşılık vermiştir:

... Evet, Şeriât-ı Muhammediye ve mübeccel Kanûn-ı Esâsî dairesinde sevgili padişahına, mukaddes halifesine, meşru ve kanuni olmak şartıyla hükümetine bu Anadolu halkı pek mutî'dir. Fakat İstanbul'da ceplerini ecnebi parasıyla dolduranlar ve kuzu gibi görünen bu milleti esarete sürüklemek isteyenler, iyi bilmedirler ki Anadolu halkı kurbanlık koyun değildir! İşte bu mutî' millet, bu temi yürekli ümmet, İstanbul'da kendini düşünen bir hükümet mevcut olmadığını, kendi tarafından seçilmiş mebuslardan mürekkep bir Meclis-i Meb'ûsân bulunmadığını ve bu meclisi hâlâ toplamamakla İstanbul'un Kanûn-ı Esâsî'ye edilen yemini tutmadığını büyük bir elem, derin bir acı ile görmekte olduğundan, Erzurum'da akdelediği ve şimdi de Sivas'ta toplanmak üzere bulunan kongreleri ile birliğini, azmini dünyaya ilan ediyor (Türkçe İstanbul'a Cevabım, 28 Ağustos 335, Sayı 23).

8 Ocak 1918'de Amerika tarafından yayınlanan Wilson Prensipleri de *Albayrak* yazarları tarafından önce bir umut olarak görülse de, daha sonraki uygulamalarla emperyalizmin yeni yüzü olarak lanse edilmiştir. Müştak Sıtkı Bey gazetesinin "Son Hadise" adlı makalesinde Batı'nın ikiyüzlülüğünü vurgulayarak Wilson İlkeleri'ni şu satırlarla eleştirmiştir:

Bize ellerinde insanî ve mukaddes programlarla gelen ve işte bir nihayet son oyunlarını, son ve hakiki çehrelerini gösteren bu kızıl namertlere sorarız: Mademki topunuz, zırlınız bütün vesâit-i tahribiyenizle hain ve piç emellerinizi tatbik etmek istiyordunuz? Mademki; kanlı harp senelerinin göğsünü biraz daha genişletmek, beşerin ufk-ı melülünü biraz daha yetimleştirmek, gözyaşlarına biraz daha kan ve matem, ruhlara biraz daha ölüm ve sem katmak istiyordunuz? Daha o riyakâr vaatlerinize, o on iki maddelik prensiplerinize ne lüzum vardı? (15 Şubat 336, Sayı: 77).

Öyle ki *Albayrak* savaş sonrası uygulamaları nedeniyle İtilaf Devletlerini, özellikle de İngiltere'yi, eleştirmenin de ötesinde insanlık anlayışını sorgulayacak ölçüde karşısına almıştır. İtilaf Devletlerinin Anadolu'da yerleşik Ermeni, Rum ve Yunanlıları cesaretlendirerek yurdun hemen her bölgesinde kitlesel cinayetler işlemelerine göz yummaları da *Albayrak*'ın sert eleştirilerine maruz kalmıştır:

Bir gün Adana'nın harîmine bir yılan, diğer bir gün İzmir'in sinesine bir çıyan saldırılır ve bunlar en şen' hareketlerle Türk'ün mukaddesâtını çiğner, keser, yakar ve yıkarken; galip devletlerin bedmest adamları ancak Ermeni ve Rum

katillerinin hurralarını iştir, onun fevkinde uçan binlerce mazlum feryadı ise medeniyetin cidâr-ı kizb ve iğfaline çarparak söner. Çünkü feryat eden, şikâyet eyleyen, hak isteyen Türk'tür. Çünkü altı bin senelik bir varlık, altı asırlık bir saltanat dünkü kölelere bugünkü efendiler tarafından tahsisi arzu edilen bir miras lokmasıdır (15 Şubat 336, Sayı: 77, s.1).

Albayrak, bu türden yazılarıyla Millî Mücadele sürecinde Ankara Hükümeti'nin mücadele etmek zorunda kaldığı taraflar arasına işgal devletlerinin ve İstanbul hükümetinin yanı sıra, Anadolu'da yüzyıllardır yaşayan yerleşik azınlık halkları olan Ermenileri ve Rumları da dahil etmiştir. Bu dahil ediş, gazeteyi sadece anti emperyalist değil aynı zamanda içerdeki "öteki/düşman" olarak yerleşik azınlıklara odaklanmasıyla da milliyetçi bir politik çizgiye doğru yaklaştırmıştır.

İstanbul'un İşgaline Yönelik Yazılar

Albayrak, İstanbul'un işgalini o güne dek yaşanan diğer tüm işgal ve zulümlere nazaran daha büyük bir tepkiyle karşılamıştır. Çünkü ona göre "İstanbul, yalnız Türkler için değil, bütün İslâmlar için mukaddes bir şehirdir. İstanbul ancak Türklerin olabilir." (Hakka İstinadla Müttehid, Azimkâr Olmak Lazım, 28 Mart 336, Sayı 80). Bu yüzden de başta İngiltere olmak üzere Batılı diğer devletler ve İstanbul Hükümeti'ne karşı oldukça sert yazılara yer vermiştir. Gazeteye göre yaşanan bütün sıkıntıların sebebi, İstanbul'u işgal eden güçler ve buna göz yumanlardır.

İstanbul'un işgalinden sonra *Albayrak*'ın İngilizlere olan nefreti daha da büyümüş bütün eleştiri oklarını İngilizlere yöneltmiştir. Müştak Sıtkı Bey'in kaleme aldığı "Hâlâ O Kâbus" adlı yazıda "İçimize girerken utanmadan insani prensipleri fısıldayan dudaklarıyla şimdi İslâm'ın mukaddesatına sövüyor, elleriyle istilaî emellerin projelerini çizerken onların tatbikine hasrettikleri topların ağızlarını da Türk'ün kalpgâhına çeviriyorlar. Şüphesiz bu nâmerdane hareket ancak İngiliz tarihinin sutûr-i siyasını tezyin edebilir." denilerek İngiltere'nin ikiyüzlü olduğu iddia edilmiştir (25 Mart 336, Sayı 79). Yine aynı yazıda İngiltere'nin memleketin başına gelmiş bir bela olduğu vurgulanmıştır:

Britanya'yın hodbin ve zalim çocukları Türk'ün güzel payitahtında hak ve adalet düsturuna bir hatt-ı butlân çekmektedirler. Dün kendilerine Çanakkale'de merdâne ders veren kahramanları bugün kaşpece hareketlerle zebun bırakıyorlar ve harbin zâde-i şe'âmeti olan mütareke gününden beri Marmara'nun kucağına, her dalgası Türk'ün tarihi haşmetini fısıldayan bu küçük denizin mâi sinesine

doldurduğu zırhlılarla İstanbul'u Türk'ün şehâmetli kılıncına, adil idaresine dört buçuk asrın yadigâr hürmeti olan bu bedfalar beldesini tehdit ediyor (25 Mart 336, Sayı 79).

İslam'ın kalesi olarak nitelediği İstanbul'un işgali karşısında sakin olunması gerektiği söyleyen birtakım zevata karşı ise *Albayrak*, Anadolu halkının asla bu durumu kabullenmeyeceğini ve şimdi her zamankinden daha fazla mücadeleye hazır olduklarını vurgulayan yazılarla cevap vermiştir ve bu görüşlerden ayrılmıştır:

İstanbul'u işgal ve bu kahpece işgalin de Anadolu'ca sükûnetle karşılanmasını isteyen efendiler, bu efsunu verirken düşünmüyorlar mı ki meş'ûm bir mütareke senesinin bütün yalanları, riyaları, oyunları ile artık ciğerlerinde nâireler yanan Türk; satırlara bile boyun eğmeyecektir. İçinde kurtuluş hisleri çalkalanan imanlı ruhuyla son pençesi ve son tırnağını hal bellediği yola vakfetmiştir. Ya üstünde büyük bir tarihin son yaprakları kıpırdaşan bir Türk varlığı ağlayacak yahut hakka hürmetkâr, adle mutâvaatkâr olmayanların esilmiş kâbusu önünde millî varlığını kurtarmış bir Türk namusu parçalayacaktır. Bu yeni ma'rekenin kanını arz, matemini beşer, haksızlığını da İngiliz tarihi taşısın... (Son Hadise, 18 Mart 336, Sayı 77).

Başka bir yazıda “*Artık Şarka hürriyet, Türk'e hayat, refah vermeyen kuvvetler kahrolsun. Artık Türklüğün hürriyetini, istikbâlini temine ma'tûf olmayan bir sulhu imzalayan kalem kırılmalı, onu tercîc eden ağızlar yırtılmalıdır.*” diyerek Türkler için yeni bir savaştan başka çarenin kalmadığı ifade edilmiştir (İntikam, 22 Mart 336, Sayı 78).

Albayrak, ülkedeki durum ne kadar kötü olursa olsun, bu duruma ve müsebbiplerine karşı gösterdiği sert tepki yanında, topluma da umut, birlik ve beraberlik mesajları vermeyi ihmal etmemiştir: “*Biz esasen İslâmı imha kuvvetini hiçbir unsurda göremediğimizden istiklâlimizle sevgili İstanbul'umuza da yeni baştan ve daha sağlam esaslarla sahip olacağımıza eminiz.*” diyerek İstanbul'un işgalinden sonra da, her zamankinden daha fazla birlik bütünlük mesajları vermiş, tüm halkı bu haksızlığa karşı durmaya çağırmıştır:

Bugün çekilen zulüm, kan ve ateş silahı bütün âlem-i İslâm'a, bütün Turan'a karşıdır. Bu mazlumlar içerisinde bir Kaşgarlı, bir Semerkantlı, bir Tebrizli, bir Kazvinli, bir Erzurumlu, bir Bakülü, bir Buharalı, bir Hilveli, bir Konyalı, bir Arap, bir Çerkez, bir Kürt aynı vaziyettedir. Bunların umumu aynı Kâbe'nin aynı mukaddes yolcularıdır. Âlem-i İslâmın feyzi, istikbâl nuru bu dilek, bu düşünce birliğinden doğacaktır (İntikam, 22 Mart 336, Sayı 78).

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere *Albayrak*, zaman zaman Türklüğü zaman zaman İslamiliği öne çıkararak okurlarını sürekli olarak ırk ve din ortaklıkları temelinde bütünleşmeye ve birlik duygusuyla beraber hareket etmeye davet etmiştir.

Topluma Mesaj Veren Yazılar

Albayrak, işgal altındaki Anadolu'nun topyekûn teyakkuzda olması gerektiği bir ortamda yazılarında sık sık topluma fedakârlık, birlik, beraberlik, vatanseverlik ve umut mesajları içeren yazılara yer vermiştir. Bu kapsamdaki yazılarda genellikle geçmişteki hatalardan ders çıkarılması ve bugün yaşanan felaketin nedeninin geçmişteki kayıtsızlık olduğu vurgulanarak birlik olma çağrısı yapılmıştır. Örneğin Mithat Bey'in "Millete, Hasseten Münevverlere" başlıklı yazısında topluma ataletten kurtulma çağrısı yapılmıştır:

Avrupa'nın vatanımız hakkındaki kanlı tasavvurâtını akîm bırakmak istikbâli temin hürriyet ve istiklâlimizi muhafaza eylemek için el ele vererek kuvve-i millîyeyi takviye eylemek en büyük vazife-i millîyedir. Mukadderatımıza taalluk eden mesâile karşı bî-his ve hareket kalmamız cinayetlerin en büyüğüdür, en şenîdir. Artık kahve köşelerinden vazife başına, dedikodu âlemlerinden hakikat sahasına geçmeliyiz. Bu gaye-i müşterek etrafında toplanarak millî vahdetin istihşâli neye mütevakkıf ise onu yapmadıkça istikbâl kapıları kapalı bulunacaktır (1 Mart 336, Sayı 72. s.1).

Diğer yandan Müştak Sıtkı "Fedakârlık" (19 Nisan 336, Sayı 85) adlı yazısında millî direnişte başarıya ulaşmak için her bir ferdin fedakâr olmasının gerektiğini vurgulamış, "Her Şeyden Ziyade İctihâda Muhtacız" (22 Nisan 336, Sayı 86) başlıklı yazısında ise "Yarının şerefli ve ebedi hayatı, bugünün sıkıntılı saatlerinde hissedilen fedakârlıktan doğacaktır." diyerek diğer vatan topraklarındaki fedakârlıklardan ve geleceğin bu fedakârlık üzerine kurulacağından söz etmiştir.

Albayrak' ta topluma verilen mesajların özünü; haksızlığa karşı gelmek ve direnmek, Anadolu'nun ve bütün İslam topraklarının aralarındaki husumete son vererek Batıya karşı yekvücut olması temaları oluşturmaktadır. *Albayrak* yazarlarına göre "Memleketin her ferdine gaye-i millî anlatılmaya çalışılmalı, vahdet-i millî haricinde velev bir ferdin bile kalmamasına gayret edilmemelidir." (1 Mart 336, Sayı 72, 1). Zira *Albayrak'*a göre "Bir gaye-i millî sahibi olmayan, millî bir medeniyet ve mefkûre sahibi bulunmayan bir millet için hayat mücadelelerinde muvaffakiyet yoktur. Millî hissin, millî gayenin kıymetini bilmeyen milletler er geç mevkiini rakip milletlere terk etmeye mecbur olur."

(1 Mart 336, Sayı 72, 1).

Ermeni Lobisi ve Çetelerine Yönelik Yazılar

Albayrak, Ermenilerle ilgili her zaman çok sert bir refleks göstermiştir. Özellikle Mondros Mütarekesi'nin 24. maddesi yani 'Vilâyât-ı Sitte' olarak nitelendirilen yerlerde çıkacak karışıklığın İtilâf Devletlerine buraları işgal etme fırsatı sunması meselesi *Albayrak* ekibinin bu konuya daha hassas yaklaşmalarına neden olmuştur.

Albayrak sütunlarında geçmişte yaşananları unutturmamak adına sürekli olarak Ermeni çetelerinin yaptığı 'katliamlar' hatırlatılmıştır. Bu yazılarda özellikle Erzurum'un muhtelif yerlerinde bulunan toplu mezarlar üzerinden Ermeni çetecilerinin yaptığı 'katliamlar' gündeme getirilmiştir. Örneğin 'katliamdan' iki yıl sonra Erzurum'da bir mahallede bulunan toplu mezar bulunduğu haberinden sonra *Albayrak* şu ağıtı yakmıştır:

Meğer; evladını yitiren annelerin, yavuklularını arayan delikanlıların birleştiği mezarlar bitmemiş. Meğer, dünkü kaşpenin yurttan oynadığı son faciadan hâlâ solgun ve kanlı izler yaşıyormuş. Meğer, iki sene evvel kara bir bahtın, zalim ve kızıl bir ele terk ettiği Erzurum, yüreğinin hicranlı yarasını zaman zaman tazeleyecek gizli mezarlar taşıyormuş (Dünkü Fecâatin Bugünkü İzleri, 4 Ekim 335, Sayı 49).

Albayrak, Vilâyât-ı Şarkıyye'nin Türk toprakları olduğu konusunda çok hassas olmuştur. Bu yüzden de özellikle Doğu illerinin Ermenistan'a verilmesi konusundaki en küçük bir söylentiye bile üst perdeden ve tepkili cevap vermiştir. Örneğin Pontus Komitesi ve Teşkilatı yayın organı olan gazetelerin Erzurum ve Van'ın Ermenistan'a katılacağını haber yapmaları üzerine *Albayrak*, bu düşüncelerinin ancak bir "hülya" olacağını yazarak cevap vermiştir:

Erzurum ve Sivas Kongrelerinin tağayyür etmeyen maddelerini okusunlar. O maddeler Şarkî Anadolu'nun ruhunu, aşkını, salâbetini temsil ediyor. Ne Pontos olur ve ne bu hayalin tahakkuna Salihlerin kahraman ahâli-i İslâmiyesi zerre kadar müsaade eder ve ne de Ermeni hesabına Şark hudutlarında bir karış toprak kaptırılır (25 Ekim 335, Sayı 55, 2).

Ermenistan tarafından yapılan sınır ihlalleri ve saldırıları da *Albayrak* yazılarının gündemine alınmıştır. "Yeni Taarruz" başlıklı yazıda Ermenistan'ın Türk hudutlarını ihlal ederek bölgedeki halkı 'katletmesini' "Oltu ve Bardız ahâli-i İslâmiyesine Ermenilerin yaptıkları taarruz üç gün devam etmiş ve bu suretle yeni yeni cinayetler Ermeni tarihini süslemiş bulunuyor." cümlesiyle

vererek ardından da şunu sormuştur: "...hudutlarımızda patlayan mütecaviz silah sesine Versay'ın büyük efendileri ne diyecekler? Yoksa, bunda da yine bizim haksız olduğumuzu, Ermenilerin hâlâ masum bulduklarını mı iddia edecek ve bunu suretle kız ve iğfal (yalan ve çarpıtma) siyasetlerine yeni bir bâb mı açacaklar?" (Yeni Bir Taarruz, 28 Haziran 336, Sayı 98).

Albayrak Ermenilerle ilgili köşe yazılarının çerçevesini genellikle "Batı'nın Ermenileri masum görme bu yolla Doğu topraklarını Türklerden alma" amaçları üzerinden şekillendirmiştir. Bu yüzden de Anadolu'daki Ermenilerin ya-
kın geçmişte yaptıkları 'zulümleri' Batıya gösterme çabası içinde olmuştur:

Üzerinden henüz iki sene geçmeyen o kanlı hatıralar, bugün birer yığın kemik halinde hâlâ şehrin harabelerinde, dereler içerisinde matemzedelerin gözleri önünde apaçık duruyor. Evet keşke zamanların tahripkâr elleri bunları mahva kadir olmasaydı da Avrupa'nın bazen yurdumuza uğrayan ve mütefekkir denilen oğullarına: "İşte Ermeni medeniyetinin bariz eserleri!" diye gösterseydik (En Büyük Vazife, 13 Kasım 335, Sayı 44).

Batının, Türkleri haksız, Ermenileri "masum" görme politikası da *Albayrak*'ın hedefindedir. Öyle ki bu durum yine öfke dolu sözlerle *Albayrak* sütunlarında karşılığını bulmuştur:

Öyleyse muhterem efendiler, delâlet buyurunuz fırtınaların toplayacağı kumlar örtmeden, kargınların getireceği seller süpürmeden biz bu şehitlerin kemiklerini ellerimizle toplayalım. Şehrin en kıymettar ve tarihi bir yerine gömerek üzerine dikeceğimiz matem abidesine şöyle yazalım: "Cihanın en necib ırkı olan İslâm Türk böyle kahpe ellerde boğulurken boğulana canı, boğana masum diyen Avrupa'nın kör ve nâmerd politikasına..." (En Büyük Vazife, 13 Kasım 335, Sayı 44).

Başka bir yazıda ise Taşnakların¹² Eylül 1920'de yayınladıkları Türklerin Ermeni Cumhuriyeti'ni yok etmeye yönelik bir taarruz başlatacağını ve bu yüzden de bütün Ermenileri cepheye davet eden beyannameye karşılık, bu söylentilerin her zamanki gibi Ermenilerin yalanları olduğu dile getirilerek Ermenileri "zulmederken mazlum feryadı yükseltme oyununun mahir aktör-

•••

12 Taşnaksutyun olarak da bilinen Taşnak Komitesi, 1890'da Tiflis'te kurulmuştur. Ermenice fedarasyon anlamına gelen bu komitenin tam unvanı "Ermeni İhtilâl Cemiyetleri Birliği"dir. Temel amacı, Tiflis'te bulunan 'Genç Ermenistan'ı, merkezi Van'da olan 'Ermeni Cemiyeti-Armenaganlar'ı, 'Hınçak'ı birleştirmek, Osmanlı topraklarına geçen çetelere yardımında bulunmak ve bu yolla Osmanlı topraklarında Ermenilerin yaşadıkları yerlerde isyan başlatarak bağımsız bir Ermenistan kurmaktır (Uras 1976, 442-443).

leri” olarak nitelendirmiştir. *Albayrak* “Taşnak Beyannâmesi” başlıklı yazıda geçmişteki bütün “Ermeni zulümlerine rağmen” Türklerin geleceği sulh içinde kurmadan yana olduğunu ilan etmiştir:

Halbuki; dün Erzurum’umuz bir selhâneye çevirenlerle yan yana geldiğimiz günden beri Revan’da Erzurum’un âhını alacak bir kudrete mâlik bulunduğumuz hâlde, mazinin bu fecâat dolu sahnesini bedbaht yüreğimize defn ile artık istikbâlin meşimesine sokmayarak insanî emellere doğru yürümeye gaye tanır, bunu da neşriyatımızla, harekâtımızla teyit ederken; taşnaklar Elviye-i Selâse’de, temsil için İslâm çocuklarını anne bağrından sökmeye, İslâm köylerini çetelerinin harâcüzârı etmeye, İslâm kızlarının ismetleriyle oynamaya başladı ve bununla iktifâ etmeyerek bir de hududumuza tecavüz etmek cüretini gösterdiler (11 Ekim 336, Sayı 113, s 1).

Öte yandan Müştak Sıtkı Bey “En Büyük Vazife” başlıklı yazısında Ermenilerin yaptığı “katliamları” gelecek nesillere göstermek için bir abide yani hatırlatıcı bir anıtın yapılmasını önermiştir (13 Kasım 335, Sayı 44).

Türk-Kürt Kardeşliğine İlişkin Yazılar

Gazete, sıklıkla Kürt-Türk kardeşliğini tarihsel birliktelik ve din birliği bağlamında vurgulamış ve Ermenilerin, Kürtleri Türklere karşı kışkırtma oyunları içinde olduğu iddia edilerek, bu kışkırtmalar doğrultusunda Kürtlerin Kürdistan adı altında ayrı bir devlet kurmalarının hem kendi davalarına hem de mensup oldukları dine ihanet sayılacağına dikkat çekmiştir:

İstanbul’da vesairede birkaç zât ortaya bir mesele daha atmışlardır: Kürdistan meselesi. Bu zâtlar suret-i haktan görünerek bazı vatanî perdeler arkasında pek tehlikeli ve zararlı teşebbüsler yapıyorlar ve üzerlerinde ecnebi tesiri de mevcut bulunuyor. Bu mesele ile herkesten ziyade alakâdar biz olduğumuzdan keyfiyeti teşrihe lüzum görüyoruz. Çünkü bugün Şarkî Anadolu’nun İslâm hâkimiyetinde kalması Kürt ile Türk’ün ittihâdı ve gayr-i kabil-i tefrik bulunmasına mütevakıftır. Defeatle bu sütunlarda izah ettiğimiz vech ile esasen Şarkî Anadolu Kürt’ü ile Türk’ü o kadar karışmış, o derece girift olmuştur ki bir Kürt aynı zamanda bir Türk’ün dedesi, dayısı, yeğeni olduğu gibi bir Türk de Kürt’ün damadı, eniştesi, dayısı, yeğeni vesairedir. Bu suretle bir aile teşkil eden Kürt ile Türk’ü tefrike çalışmak onlara ayrı ayrı vaziyetler ihdâsını düşünmek mukaddesâta tecavüz demektir (30 Ekim 335, Sayı 40, s.1).

Albayrak, Kürtlerin Ermenilerle birlikte hareket ettiğini ve Ermeni idaresini kabul edeceği söylentilerini “muhâl bir hayal” olarak nitelendirip “Büyük bir ekseriyet, müstakil bir maziye sahip bulunan Şarkî Anadolu halkı ufak

bir ekalliyetin, uzak bir mazinin hâkimiyetini kabul edemez. Ermeni idaresinin kanlı ve zâlimâne mahiyeti ve İslâmlar hakkında takip ettiği maksat ve gaye-i meşhûdâta müstenid umumi bir kanaatla muayyen ve sabit olduğundan buralarda Ermeni idaresinden bahsetmek bile mümkün değildir." diyerek bu söylentilerin asılsız olduğunu vurgulamıştır. Gazeteye göre "Kürtlerin câmia-i Osmaniye'den ayrılmak ihtimali tasavvur edilmez. Kendi eliyle istinad eylediği dalı kesecek ve Ermenilere hazır bir lokma olarak bir kimsenin buralarda vücudu bile tasavvur edilmemelidir" (28 Aralık 335, Sayı 56, s.1).

Albayrak, din kardeşliği temelinde Kürt-Türk birlikteliğini Ermeni- Kürt birlikteliğine karşı çıkararak, Millî Mücadele döneminde Anadolu topraklarında ortak geçmişleri ve çıkarları nedeniyle dayanışmaları gerektiğini düşündüğü Kürt ve Türk halkları arasında duygudaşlık kurmaya çalışmıştır.

Basına Yönelik Yazılar

Albayrak, yazılarıyla basın işlevine de dikkat çekmiş, İstanbul'daki Millî Mücadele karşıtlığı yapan basına yönelttiği tenkitler üzerinden basının işlevini tanımlamıştır. Özellikle ülkenin işgal altında olduğu olağanüstü dönemde, basının "toplumda birlik ve beraberliği sağlayacak ve vatani işgalden kurtarma gayreti içinde olan direnişçilere destek olacak" bir politika izlemesi gerektiğini vurgulamıştır:

Payitaht matbuatı. Vazifesinin tenvir ve irşâd gibi iki büyük ve nurlu burç üzerinden kuran, kuvvetinin Hak ve millet gibi iki muazzam ve ebedî menba'dan alan ve mensup olduğu heyet-i ictimâiyenin takip ettiği hayat yolunda onun dönüm yerlerini, felaketi uçurumlarını, sarp kayalıklarını göstermekle muvazzaf bulunan matbuat, maalesef güzel İstanbulumuzda bu vazife-i esâsîyesini gönlünün şahsî istekleri karşısından unutkan bir vaziyet almış gibidir. Hele hüviyetleri malum birkaç gazete, heyet-i ictimâiyye arasına sokulmuş yedi başlı birer yılan vaziyetinde... O kadar zehr-nâk!..

Bunlar; kırılısı kalemlerinin zehirli uçlarıyla zavallı yurda mezar açmakla muğfil ve müzehheb (aldatıcı ve yaldızlı) vaatler altında millete geceler hazırlamakla meşgul. Çünkü yaşamak kuvvetini başka ve yabancı menba'lardan topluyorlar. Çünkü yüreklerinde din, millet, vatan, sevdaları yerine kin, hırs, garaz katranları kaynıyor (Bir Serzeniş, 12 Şubat 336, Sayı 67).

Albayrak, Millî Mücadele karşıtı gazetelerin direnişi kötöleyen yazılarına sitemle "Şu mübarek vatanın ne hazin, ne elemli tâlii (talihi/bahtı) var. Koyunda en hâr ve şefik duygu ve ihtimamlarla beslenmiş olduğu kimselerden gördüğü felaket ve fenalığı düşmanlardan bile görmemiştir" diyerek basının

bu tutumunu “hainlik” olarak nitelemiştir.

Bir kere düşününüz! Her taraftan suikasta maruz, payitahtı işgal altında hakk-ı kazâsı bile tecavüzlere uğramış bir millet, hakkı, hürriyet ve istiklali için kıyam eder ve bu uğurda mertçe ölmeye karar verirse insanîyet, böyle bir mevcudiyet karşısında hürmetle eğilmekten başka bir hisse tâbî' olabilir mi? Harekât-ı millîye, işte böyle bir varlığın samimi tezahürlerinden başka bir şey değildir (İstanbul Dedikoduları Karşısında, 30 Kasım 335, Sayı 48).

Öte yandan İstanbul'daki Millî Mücadele'ye destek vermeyen gazeteler ve sansürlemelerdeki çifte standart da *Albayrak*'ın eleştirilerinden nasibi almaktadır:

Vatanın şu korkunç imtihân devresinde hukuk ve istiklâlimizin her gün bir taar-ruza uğramakta olduğu bu zamanda gazetelerimizin mündericâtı baştanbaşa bir mersiye, hak ve adalet için yükseltilmiş feryatlardan ibaret olması ve adalet ve istiklâl diye çırpınan bir milletin pak ve samimi duygularına tercüman olmaları iktizâ ederken, hep gayr-i vatanî ve şahsî yazılarla işgal eden bir kısım gazetelere ne mana verilebilir? Memleketin selamet ve hukukuna, ictimâî hareketlerine dair bütün yazılara tecavüz elini uzatan sansür, bu türlü çirkin ve şahsî yazılara bol bol müsamaha ve müsaade ibzal etmektedir (Payitaht'ta Nifâk, 7 Aralık 335, Sayı 50).

Bolşevizme Yönelik Yazılar

Anadolu'da büyük umut uyandıran Wilson İlkeleri'nin uygulanmaması ve İtilaf Devletlerinin işgalci siyaseti *Albayrak* ekibini büyük hayal kırıklığına uğratmış, Batının emperyalist tavrına karşılık yeni arayışlar içine girmesine sebep olmuştur. Baştan beri milliyetçiliği, İslam ve Türklük temelinde birliği ön plana çıkaran gazete, 1920'lerden itibaren Rusya'da filizlenen Bolşevizm'in fikirlerinin sözcülüğünü yapmaya başlamıştır.

İhtiyar ve maceraperest toprağın üzerinde asırlardan beri milyonlarca insanı boğuşturun bayrakların fevk-i mehâbetinde yeni renkler doğuyor: Yeşil ve Kırmızı...Biri ezanın yuvasından, diğeri nâkusun me'vâsından (kilise çanının tınısından) uçarak yeni bir mefkûrenin ilhamı altında birleşen bu renkler, beşerin ufk-ı melûluna sıcak bir ruhla yürüyorlar (Yeşil ve Kırmızı, 1 Nisan 336, Sayı 81).

İşgal döneminde Ermenilerle birlikte yaptıkları katliamlarla Erzurumluların zihnindeki “zalim Rus” imajını yumuşatmak ve silmek için eski Rusya ile Yeni Rusya arasındaki farkı açıklayan *Albayrak*'a göre, Batı emperyalizmine karşı düşmanlık Türklerin ve Rusların ortak paydası olmalıdır:

Artık bilinmelidir ki eski saltanatçı Rusya için Türk'ün ruhunda yanan gayz ve intikam hisleri ne kadar derindi ise bugünkü insan Rusya için de o yürekte, o kadar derin bir hürmet ve meveddet (sevgi, dostluk) duyguları vardır. Bugün Rus'un istediği ile Türk'ün dilediği arasında hiçbir fark yoktur (İngilizlerle Akd-i İttifâk Şâyiası, 26 Temmuz 336, Sayı 102).

Albayrak, emperyalist düşmana karşı halkı yalnız kalmışlık duygusundan kurtarmak için giderek sayfalarında bol bol Bolşevizmle ilgili haberlere yer vermiş, yeni Rusya'nın dost olduğu mesajını özellikle vermiştir. Hatta Anadoludaki bazı komünist yazarların yazıları da *Albayrak* tarafından yayımlanmıştır. 1 Ağustos 1920'de Erzurum'a gelerek Kâzım Karabekir Paşa da dâhil olmak üzerine bir dizi görüşmeler yapan Türkiye Komünist Partisi Merkez Heyet Üyesi Salih Zeki, *Albayrak* sütunlarından halka seslenerek, Avrupa emperyalizmine karşı komünizmle birlikte yürümeleri gerektiğini ifade etmiştir:

... Binâenaleyh tahripkâr istilalara karşı Türkiye mazlumlarının hukukunu ve varlığını korumak için kıyam eden inkılâpçılar dahi büyük ve nurlu Kommüna cereyanının bir ucundan tutup kemâl-i samimiyetle tutmaya; gaddar Avrupa emperyalizmi entrikalarının önüne geçebilmek için beynelmînel inkılâp teşkilatının semavî kudretinden istifade etmeye ve istislâs vesâitini inkılâbın bu muazzam motoruyla tahrik eylemeye mecburdurlar (Yeni Inkılâp, 9 Ağustos 336, Sayı 104).

Salih Zeki'nin dışında Türkiye Komünist Partisi Merkez Komite Başkanı Mustafa Suphi'nin Bakü'de çıkan *Yeni Yol* gazetesinde yazdığı "Zulme Karşı İttifak" başlıklı makale de *Albayrak*'ta yayımlanmıştır. Bu yazıda Mustafa Suphi, Mustafa Kemal Paşa'nın direniş harekâtını 'kıyamcı', Rusya'daki Bolşevizmi ise 'inkılâpçı' olarak niteleyip, İngiltere ve Fransa emperyalizmine karşı 'Kıyamcı Türkiye' ile 'Inkılâpçı Rusya'nın ittifak etmesi gerektiğini vurgulayarak "Şarkın kapısına gelen Kızıl inkılâba karşı gelmek hıyanettir" demiştir (26 Temmuz 336, Sayı 102).

Müştak Sıtkı "İki Heyet" başlıklı yazısında Erzurum'a gelen Rus heyeti için şunları ifade etmiştir:

Dünyanın en büyük ve insânî inkılâbına yol açan bir diyarın aynı emel uğruna uğraşan mazlum kahramanları idi. Garbın haşmetdâr ve zulümkâr mebnâ-yı saltanatını yıkarak onun enkâz-ı târmârından insanlığa hür ve âzâde-i ihtiras bir cennet kurmak mefkûresiyle hareket eden bu diyarın memleketimize uğrayan bu ilk kafilesi, aynı emel uğruna birleşen ellerimizin ilk nişâne-i uhuveti oldu. Kendilerini hürmetle selamlarız (8 Eylül 336, Sayı 108).

Aynı sayıda 31 Ağustos 1920'de Erzurum'a gelen Rus Sefaret Heyeti'nin

Albayrak ekibince düzenlenen coşkulu karşılama töreninde Cevat Bey "...emperyalist, kapitalist cereyanların en masum kurbanları Rus ve Türk milletleridir... Açtığımız insanî yolda en sadık kardeşleriniz –hiç şüphe yoktur ki- başta Türkiye olmak üzere âlem-i İslâm olacaktır." diyerek Türk-Rus ortaklığını bir kez daha vurgulamıştır. Yine bu törende konuşan Rus temsilcisinin 'Türk Halk Hükümeti' ve 'Yaşasın Türkiye'nin Kızıl Ordusu' ifadeleri kullanması da *Albayrak* heyeti ile Rus Sefaret Heyeti arasındaki ilişki hakkında bir fikir vermektedir (*Albayrak*, 8 Eylül 336, Sayı 108, 1-2).

Ayrıca *Albayrak'* ta 1 Kasım - 20 Aralık 1920 tarihleri arasında "Yeni Fikirler Karşısında Türkiye" adlı 5 serilik bir yazı dizisi yayımlanmıştır. Bu makalelerde özetle askerlerin mülki ve idari işlerden el çekmeleri gerektiği belirtilmiş, Bolşevizm ilkeleri anlatılarak, Türkiye ve İslâm âlemi için en iyi sistemin bu sistem olduğu savunulmuştur.

*Albayrak*çılar, aynı zamanda sayfalarında komünizmle halkçılığı bağdaştıran ve İslâm ile komünizmin arasında benzerlikleri ortaya koyan yazılara da yer vererek komünizmi halka sempatik gösterme çabasına girmişlerdir. "Komünizm esasları ile Müslüman dini arasında çok yakın münasebet vardır" denilerek her ikisinin de sermaye ve emperyalizme karşı çoğunluk halkı koruduğu vurgulanmıştır (19 Temmuz 336, Sayı 101):

Halkçılık devlet ve millet işlerine de nüfuz edecek, sermaye sahipleri ile sermayesiz sınıflar arasında yaşayış itibariyle büyük fark kalmayacak, muhtelif suretlerle zenginlerden alınacak vesâit-i nakdiyye sermayesizlerin istiharatına sarf olunacaktır. Demokrasinin gayesi dünyaya vesâitsiz, sermayesiz gelen efrâd-ı beşerin esbâb-ı istirahatını temin etmektir (Halkçılık, 13 Mayıs 336, Sayı 91).

Bu yazılar, *Albayrak'*ın emperyalist işgale karşı direnmek ve uluslararası destek elde etmek arayışlarında Sovyet Bolşevizmini de müttefik bir siyasi rejim olarak gördüğünü ve güç almaya çalıştığını göstermektedir.

Erzurum ve Çevresine İlişkin Yazılar

Albayrak en başta kullandığı "Vilâyât-ı Şarkıyye Ermenistan Olamaz" motosuyla "Erzurum ve çevresinin Türklere ait olduğunu" her fırsatta dile getirmiştir. Bu çerçevede "Şark Vilayetlerini Hukukî Vaziyetlerine Dair Bir İki Söz" başlıklı yazıda bu bölgenin uzun yıllardır Türklerin hâkimiyetinde olduğu tarihsel bir anlatımla ifade edilerek hukuki bir zemin sunulmuştur (22 Nisan 335, Sayı 6).

Gazete, Erzurum ve çevre illerin (Vilâyât-ı Şarkıyye) siyaseti açısından etkili ve belirleyici bir rol oynama çabası içerisindeydi. Erzurum mebuslarının adaylığı ve seçimi konusuna ilgiyle yaklaşmış, Ankara Hükümeti'ni ve kamuoyunu yönlendirecek mesajlar içeren yazılar yazmışlardır. Hatta seçimler için özel bir sütun ayrılmıştır. Bu serideki yazılarda seçimlerin vatanın kurtuluşu için önemine dikkat çekilmekte ve her bir vatandaşın millî şuurla oy kullanması gerektiğinin altı çizilmektedir (30 Ekim 335, Sayı 40; 2 Kasım 335, Sayı 41; 6 Kasım 335, Sayı 42).

Albayrak bir taraftan vatandaşın oy kullanırken neleri dikkate alması gerektiğine ilişkin bilgi verirken, diğer taraftan da seçilecek mebusların niteliklerine ilişkin değerlendirmelerde de bulunmuştur:

Binâenaleyh bu defa göndereceğimiz mebuslar her vakitkinden çok mühim hayatî meseleler karşısında kalacaklardır. İşte bunun için biz bilhassa bu intihâbda milletin vekâletini, bu ağır ve büyük vazifenin cidden ehli olabilecek irfân ve seciyye sahibi zevâta tevdi etmeye çalışmalıyız ki hakkımızı bütün dünyaya ve bilhassa içimizdeki düşmanlara karşı müdafaa edebilelim. Binâenaleyh yarın başlayacak olan müntahab-i sâni intihâbatında da hiçbir hatır ve gönüle bakmayarak şahsi bir menfaat ve garaz düşünmeyerek sırf endişe-i vatan ve istiklâl ile re'ylerimiz bu gibi zev'atı bulup seçebilecek kimselere verebilelim. Aks-i takdirde edilecek zararın telafisi imkânsızdır (2 Kasım 335, Sayı 41, s.2).

Gazete bölgeden seçilecek mebusların kimler olması gerektiğine ilişkin yönlendirmede de bulunmaktadır. Örneğin "300 İmza İle Matbaamıza Verilen Beyanname Sureti" başlıklı yazıda 300 Erzurumlunun Erzurum Sancağı mebusluğu için önerdiği isimler yer almaktadır. Bu isimler arasında ilk sırada Mustafa Kemal Paşa ve *Albayrak Gazetesi* Müdür ve Başyazarı Süleyman Necati Bey de yer almaktadır (26 Ekim 335, Sayı 39). Ayrıca "Yine Erzurumlular Siyaset İmtihanına" başlıklı yazıda istifa eden milletvekili Ziya Bey'in yerine seçilecek milletvekili adaylığı için Müftü Ömer Efendizâde Alay Müftüsü Hoca Nusret Efendi'yi önermiştir (2 Ağustos 336, Sayı 103, 2).

Ayrıca bu kategoride yer alan "Meclis-i Umumî- Mahallî Vazifeler" başlıklı imzasız yazıda ise, 1918-1919 ve 1920 Dâhiliye Vekâleti bütçelerinden 1920 yılı itibarıyla Erzurum'a sadece 100 bin lira gönderildiği fakat bu paranın ağır kayıplar veren Erzurum'un hiçbir yarasına merhem olmadığı, bu nedenle bir an önce genel bütçeden Erzurum'un hâk ettiği nakdi yardımın gönderilmesi gerektiği konusu işlenmiştir (27 Aralık 336, Sayı 124, 1).

Erzurum, *Albayrak* gazetesi açısından Millî Mücadele'de en önemli dire-

niş noktası olmasından dolayı, iktisadi yönden de güçlendirilmesi gereken stratejik bir yer olarak öne çıkmaktadır.

Diğer Vilayetlere İlişkin Yazılar

Albayrak ‘Vatan Bir Bütündür Bölünemez’ düsturundan hareketle vatanın her köşesindeki olaylara benzer ilgi ve hassasiyetle yaklaşmıştır. Bir taraftan Doğu’daki Rus ve Ermeni işgallerini işlerken diğer taraftan İzmir, Adana, Urfa, Maraş, Antep ve Aydın’ın işgallerini sert bir dille eleştirmiştir. Maraş’ın işgali üzerine Fransa da bu sert eleştirilerden nasibini almıştır:

Ey hukuk-ı beşer için kan döken Fransa! Hani nerede sizin o insaniyet, adalet rüyalarınız. Buna karşı ne diyeceksiniz? Soruyorum size... Yirminci asrı karn-ı ev-vele ircâ a mı çalışıyorsunuz? Değilse Türk’ün hukuku, Türk’ün hayatı, Türk’ün hürriyeti niçin tanınmıyor. Türk’ün vatanı, Türk’ün mabedi niçin çiğneniyor? Türk, her neye mal olur ise olsun hukukunu müdafaaya azmetmiştir (İnsanlık Ağlasın, 1 Şubat 336, Sayı 64, 1).

“Adana, Urfa, Maraş’ta Neler Oluyor? Fransızlar Kisvesinde Ermeniler, Milletin Temenni ve Heyecanları” başlıklı yazıda güney illerinden gelen haberler aracılığıyla bölgenin nabızı tutulmuş, buradaki Fransız işgali ve işgale destek veren Ermeni yerlilerin siyasi entrikaları anlatılmıştır (16 Kasım 335, Sayı 45, 1). Yine “İzmir Adana” başlıklı yazıda ise Yunanlılar ve Fransızlar tarafından işgal edilen İzmir ve Adana vilayetlerinin içinde bulunduğu durum anlatılmaktadır (21 Aralık 336, Sayı 54, 1). “İnsaniyet Ağlasın” başlıklı yazıda ise Mithat (Turanlı) Bey, Urfa ve Maraş’ı işgal eden Fransızların Ermeni milis çeteleriyle işbirliği yaparak Müslüman Türk halkını katlettiğini ve bu gidişe topyekûn bir son verilmesi gerektiğini ifade etmiştir:

Damarlarımızda bu kan, ruhumuzda aşk pây-dar (devamlı) oldukça hiçbir kuvvet bizi buradan ayırmaz. Fransa’nın hunhar generali, Maraş’ı top altında yakmakla Türk’ün ırkı kesilmez, halk dünyadan kaldırlamaz. Şanlı Türk tarihinde pek çok buhranlar vardır. Ergenekon’dan çıkan ehl-i salib (haçlı) ordularına mukavemet eden, Çanakkale mücâhedesiyile (uğraşmayla) seciyesini (karakterine) ispat eden Türk, bu vahşi istila ordusu, kan ve ateş yağmurları karşısında da mevcudiyetini koruyacaktır (1 Şubat 336, Sayı 64, 1).

Öte yandan Maraş’ın işgalden kurtarılması gazetede bayram havası oluşturmuş; “Kurtulan Maraş” başlıklı yazısında Müştak Sıtkı (Dursunoğlu) Bey, göstermiş oldukları bu direnişten dolayı Maraş halkını saygı, rahmet ve şükranla kutlamıştır:

On beş kanlı ve ateşli günün ferdâ-yı (ertesi) mateminde Maraş ezeli sahibinin kolları arasına düştü. Artık ne mert ve güzel göğsünde lekeler ve levşler (kirler), ne de saadetini, istirahatini ihlâl eden kâbuslar var. Maraş kahramanlar tarihin bir mukaddime-i gurûru oldu ve cihana anlattı ki; devlerin tılsımlı kuvvetleri bile hakkın nermin fakat imanı kanatlarını kırmaktan acizdir. Dünyaya fazilet nuru vermek arzu edenler, hakkın mihrâb-ı mukaddesi önünde eğilmelidirler. Yoksa her muhteris (hırslı) gönül, emellerin harebesi önünde sızlar. Bizden Maraş'a, Maraş'ın anlı şanlı evladına ebedi minnet ve şükrân (15 Şubat 336, Sayı 68).

Gazetenin İzmir'in işgali olan 15 Mayıs 1919 tarihine denk gelen nüshası bulunamadığı için yazarların işgale karşı neyi kaleme aldıkları bilinmemektedir. Ancak ilerleyen günlerde Yunanlıların İzmir'de yaptıklarına dair karşı çıkışları gazetenin hemen her sayısında görmek mümkündür.

Diğer Yazılar

Araştırma kapsamında yapılan sınıflandırmada hiçbir kategoriye dâhil edilemeyen yazılara bu başlıkta yer verilmiştir. Hilal-i Ahmer Heyeti ile yapılan röportaj, şark kütüphanesi ve müzesinin şehrin hafızasının oluşturması açısından büyük önem taşıdığını vurgulayan makaleler, Erzurum'da mektep çocuklarının merasimlerine ilişkin yazılar bu kategoride yer almaktadır. Bunların dışında bu grupta özellikle İran, Hindistan ve Suriye'de genel politik durumları özetleyen yazılar da mevcuttur.

Sonuç

Millî Mücadele sürecindeki basın faaliyetleri, gerek dönemin şartlarında yayın hayatına devam etmeleri, gerek gücünü halktan almaları ve gerekse millî direnişe güç vermeleri ve direnişin halka nezdinde meşrulaştırılmasında önemli bir işlev görmesi bakımından Türk basın tarihinin en önemli aşamalarından biridir. *Albayrak* da izlediği yayın politikası bakımından Millî Mücadele'ye destek veren gazeteler arasındadır. Bu bağlamda *Albayrak* iç siyasetle olduğu kadar dış siyasetle de ilgilenmiş, Avrupa devletleri ve Amerika'nın durumunu yakından takip etmiştir. Sayfalarında yer yer padişah ve İstanbul Hükümeti'ne yönelik eleştirilerin yanı sıra, yabancı hayranlığı duyan ve bu çerçevede yazılar yazan İstanbul basınına da sert yanıtlar vermekten geri durmamıştır. Bu yazılarda Millî Mücadele döneminde basının işlevleri açıklanmış, millî birlik ve bütünlüğü inşa etmenin yolunun basından geçtiği vurgulanmıştır.

Diğer yandan İngiliz ve Fransızların Anadolu'daki politikasını ve bu po-

litikanın sonuçlarını halka duyurmuş, Araplar ve Kürtler üzerine yapılan siyaseti takip ederek çeşitli uyarılarda bulunmuştur. *Albayrak* tüm sayılarında her fırsatta Millî Mücadele'den yana olduğunu açıkça ifade etmiştir.

Sonuç olarak çok kısıtlı şartlar altında yayın hayatını sürdüren *Albayrak*, yayın çizgisini işgal altındaki tüm vatan topraklarını birbirinden ayırmayacak şekilde oluşturmuş ve bütün gücüyle Türkiye'nin bütünlüğü ve bağımsızlığını savunmuştur. Bu gayretiyle Millî Mücadele döneminin psikolojik ve fikir altyapısını oluşturarak, Anadolu halkının Millî Mücadele açısından bilinçlenmesine ve moral bulmasına önemli katkılar sağlamıştır.

Albayrak, bu misyonu ile Türk milletinin bağımsızlık azminin Erzurum'dan yükselen gür sesi olmuştur. İçeriği, yazarları, haber kaynakları ve dönemin konjonktürü açısından üstlendiği misyon *Albayrak*'ı sadece Erzurum açısından değil Türkiye'nin siyasi tarihi bakımından da önemli bir haber kaynağı konumuna sokmuştur.

Albayrak'ın yayın hayatı iki döneme ayrılmaktadır. İlk dönem 93 sayının çıktığı 1 Mart 1329 (14 Mart 1913) tarihinden 29 Mart 1331 (11 Nisan 1915) tarihine kadar olan zaman dilimidir. 5 Mart 1919 - 14 Şubat 1921 tarihleri arasındaki dönemi kapsayan ikinci döneminde ise 132 sayı yayımlanmıştır. Şubat 1921'den sonra ise yazar kadrosunun dağılması ve komünizmle ilişkilerinden dolayı Ankara Hükümeti'nin gazeteye olan desteğini çekmesi nedeniyle yayın hayatına son verilmiştir.

Kaynakça

- Akbulut, Dursun Ali. 1991. *Albayrak Olayı: Milli Mücadele Başlarında Halk Hükümeti Kurma Girişimi Erzurum 1920*. İstanbul: Temel Yayınları.
- Arslan, Nebahat. 2019. "Albayrak Gazetesi'ne Göre Doğu Vilayetlerinde Milli Birlik Meselesi." *100. Yılında Erzurum Kongresi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 23-25 Temmuz, Erzurum: ETÜ Yayınevi. 803-818.
- Aslan, Yavuz vd. 2012. *Yüce Yurttan Yükselen Ses Albayrak*. İkinci Baskı. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, No: 1001.
- Ayhan, Bünyamin. 2008. "Olağanüstü Durumlarda Toplumsal Dayanışma ve Bütünleşmeye Basının Katkısı: Milli Mücadele Dönemi Türk Basını." *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19: 75-99.
- Başak, Tolga. 2000. *Milli Mücadele günlerinde Cevat Dursunoğlu*. Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi.
- Baydar, Çetin. 2010. *Albayrak Matbaa ve Gazetesi 1913-1921*, Türkiye Yazarlar Birliği, Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2021. <http://www.tyb.org.tr/albayrak-matbaa-ve-gazetes-1913-1921-1052yy.htm>.
- Baykal, Hülya. 1988. "Millî Mücadele'de Basın", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: IV, Sayı: 11, 471-479.
- Coşar, Ömer Sami. 1964. *Milli Mücadelede Basın*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Duman, Haluk Harun. 1990. "1908-1928 Yılları Arasında Erzurum Basını." *Türk Dünyası Tarih Dergisi* 4(42): 42-49.
- Duman, Haluk Harun. 2000. *Erzurum Basın Yayın Tarihi (1867-1997)*. İstanbul: Vira Matbaası.
- Durak, Melikşah. 2011. *Millî Mücadelenin Önemli Simalarından Erzurumlu Müştak Sıtkı (Dursunoğlu) Bey*. Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi.
- Koloğlu, Orhan. 1993. *Türk Basını: Kuva-yı Milliye'den Günümüze (1993)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özkaya, Yücel. 1989. *Millî Mücadele'de Atatürk ve Basın*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Öztoprak, İzzet. 1981. *Kurtuluş Savaşı'nda Türk Basını*. Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Şirin, Selçuk Funda. 2009. "Etkili Birer Propaganda Aracı Olarak Ermeni Sorunu Karşısında *Albayrak* ve Hadisat Gazeteleri (1918-1919)." *Tarih Araştırmaları Dergisi*. 28 (45): 207-220.
- Tamer, Aytül. 2004. *İrade-i Milliye: Ulusal Mücadelenin İlk Resmi Yayın Organı*. İstanbul: Türkiye Sosyal Tarih Vakfı Yayınları.
- Uca, Alaaddin. 1998. "Albayrak Heyeti ve Faaliyetleri." Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 10: 195-210.
- Uca, Alaaddin. 2010. "Erzurum'da Milli Mücadele Döneminde Yayınlanan *Albayrak* Gazete-

- si'ndeki İlanlar." *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* [TAED] Sayı 42, 259-282.
- Ural, Selçuk, 2019. "Albayrak Gazetesine Göre Erzurum'da Mebusan Meclisi Seçimleri." *100. Yılında Erzurum Kongresi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 23-25 Temmuz, Erzurum: ETÜ Yayınevi. 785-802.
- Ural, Selçuk. 2002. "Ali Galip Olayı'nın Milli Mücadele Taraftarı Gazetelerdeki (İrade-i Milliye ve *Albayrak*) Yankıları." *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 29 (30): 159-174.
- Uras, Esat. 1976. *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, İstanbul: Belge Yayınları.
- Yıldırım, Besim. 2015. "İçerik Çözümlemesi Yönteminin Tarihsel Gelişimi Uygulama Alanları ve Aşamaları." *İletişim Araştırmalarında Yöntemler: Uygulama ve Örneklerle* içinde, editör Besim Yıldırım, 105-153. Konya: Literatürk Academia.
- Yurdigül, Yusuf. 2000. "Mili Mücadelenin Sesi: Erzurum *Albayrak* (Yerel) Gazetesi ve Ulusal Düzeydeki Etkileri Üzerine Bir Yaklaşım Denemesi." *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* Sayı 10: 205-218.